

КНИГОЗНАВСТВО

УДК 091:27-247 “15/16”

ТЕКСТОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ УЧИТЕЛЬНИХ ЄВАНГЕЛІЙ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI – ПОЧАТКУ XVII ст.: ПЕРЕМИШЛЬСЬКИЙ ТИП

Галина ЧУБА

*Ягеллонський університет,
ал. Міцкевича 3, м. Краків, 31-120, Польша, тел. (48-012) 634-24-81*

Проаналізовано текстовий зміст списків учительного Євангелія перемишльського типу. Спочатку до них входили лише недільні проповіді, згодом склад збірника “розширився”, охопивши усі основні богослужіння літургійного року: крім проповідей у недільні богослужіння, було введено також проповіді у свята та дні пам’яті найшанованіших святих, на деякі треби, читання догматичного, есхатологічного та катехитичного змісту.

Ключові слова: учительне Євангеліє, гомілетика, текстологія, рукописна книга.

Учительні Євангелія – рукописні збірники проповідей на недільні та святкові перикопи (євангелійські читання) – в українській книжній традиції з’явилися вже у перші роки християнства і, як уся тогочасна література, мали перекладний характер. Найбільше в рукописній, а з 1569 р. ще й у друкованій книжній традиції поширилося так зване *Учительне Євангеліє Калліста*, перекладене з грецької мови на слов’янську в кінці XIV або на початку XV ст.¹ Про популярність цієї пам’ятки свідчить той факт, що з 1569 по 1637 р. її було видано щонайменше п’ять разів.

У другій половині XVI ст. з тією ж назвою – учительні Євангелія – в репертуарі української рукописної книги з’явився цілий корпус нових творів, які можна окреслити як учительні Євангелія *нового типу*², або українські учительні Євангелія. Написані за зразком відомої перекладної пам’ятки, вони, як зазначав В. Перетц, крім плану, не мали з нею нічого спільного³. Під старою назвою та за усталеною структурою українські автори “сховали” власні оригінальні, хоча й анонімні, твори. Їхніми визна-

¹ Про це детальніше див.: Чуба Г. До історії розвитку екземпно-гомілійних редакцій Євангелія в Україні // Мова і соціальні процеси. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 1997. – Вип. 26. – С. 46–49.

² Чуба Г.В. Лінгво-текстологічний аналіз Учительних Євангелій другої половини XVI – першої половини XVII ст. Автореф. дис. ... канд. філолог. наук. – Львів, 1998. – С. 5; *Її ж.* Українська проза казноподієвська в другій половині XVI століття // *Gatunki mowy i ich ewolucja*. Т. 1: Мову piękno wielorakie / Pod red. D. Ostaszewskiej. – Katowice, 2000. – S. 260. У. Добосевич пропонує для окреслення цих творів використовувати означення *популярні* (див.: Добосевич У. Мова і стиль рукописних Учительних Євангелій кінця XVI – початку XVII ст. Автореф. дис. ... канд. філолог. наук. – Львів, 1997. – С. 4).

³ Перетц В. Н. К вопросу об «Учительных Евангелиях» XVI – XVII вв. // *Его же.* Исследования и материалы по старинной украинской литературе XVI – XVII веков. Сборник отделения русского языка и словесности АН СССР. – Ленинград, 1926. – Т. CI, № 2. – С. 5.

чальними рисами були, по-перше, характерний тип проповіді, який можна окреслити як “проповідь для люду”; по-друге, мова – **роу́ска, проста**, за визначенням самих авторів, якою були перекладено євангельські читання та написано проповіді. Популярний характер проповідей сприяв значному поширенню цих творів, про що свідчить хоча б кількість збережених на сьогодні їхніх рукописних копій – понад сто⁴. Пік популярності “нових” учительних Євангелій припав на кінець XVI – початок XVII ст., у цей час було переписано 58 відсотків усього обстеженого нами джерельного масиву. Проте в активному вжитку, як свідчать покрайні записи, ці пам’ятки залишалися ще протягом усього XVIII, а подекуди й до початку XIX ст.

Виникнення українських учительних Євангелій у другій половині XVI ст. учені пов’язують із поширенням на православних землях Речі Посполитої протестантизму. Ці твори, зауважує М. Дмитрієв, “стали безпосередньою відповіддю православних, а насамперед, очевидно, духовенства, на релігійні потреби мирян, які в умовах конфронтації протестантизму і традиційних конфесій відчували, як писав А. М. Курбський у передмові до «Нового Маргариту», “глад духовный”⁵. Зразками, а часто й джерелами текстів для укладачів учительних Євангелій були твори протестантських авторів – домашні постилли (“Hauspostille”), численні видання яких почали з’являтися друком зі середини XVI ст. в різних протестантських осередках на території Речі Посполитої⁶. Зв’язок між українськими учительними Євангеліями та «Постиллю» М. Рея, а також безпосередні текстові “запозичення” з цього твору в українських проповідях уперше виявив Ян Янув⁷. Учений розпочав також текстологічне вивчення українських учительних Євангелій, виділивши зокрема їхню середньоподільську групу⁸. Здійснений нами макротекстологічний аналіз списків учительних Євангелій, що стало своєрідним продовженням праці польського вченого, дозволило вирізнити ще три тексти⁹

⁴ Про місцезнаходження списків українських учительних Євангелій див.: Чуба Г. Зі студій над українськими учительними Євангеліями другої половини XVI–XVII століть (Гене́за та особливості стилістичної організації проповідей) // До джерел. Збірник наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Львів, 2004. – Т. 1. – С. 68–70.

⁵ Дмитрієв М. В. Изменения в культурной и идейной жизни Речи Посполитой в эпоху Реформации и православное общество // Дмитрієв М. В., Флоря Б. Н., Яковенко С. Г. Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI – в начале XVII в. Часть 1: Брестская уния 1596 г. Исторические причины. – Москва, 1996. – С. 48.

⁶ М. Дмитрієв звертає увагу на те, що уже сам жанр “постилли” був основою саме протестантського проповідництва, у католицизмі цей тип повчання не поширився. Див. про це: Дмитрієв М. В. Изменения в культурной и идейной жизни Речи Посполитой... – С. 48.

⁷ Janów J. Tłumaczenia ruskie z Postylli M. Reja w ewangeliarzach kaznodziejskich XVI i XVII wieku // Sprawozdania PAU. – 1929. – Nr 10. – S. 310–319; Ejsud. Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich // Sprawozdania PAU. – 1947. – T. XLVIII. – № 8. – S. 301–306; Ejsud. Przyczynek do źródeł ewangeliarza pora Andrzeja z Jarosławia // Prace Filologiczne. – Warszawa, 1931. – T. XV, cz. II. – S. 119–163. На факти “запозичень” в учительних Євангеліях із «Постили» М. Рея вказували також пізніші дослідники (див. зокрема: Керницький І. Система словозміни в українській мові. – Київ, 1967. – С. 4–6; Чуба Г. Запозичення з «Postylli» М. Рея в українських Учительних Євангеліях другої половини XVI ст. // Hungarobaltoslavica 2000. Abstracts / Ed. by A. Laczházi, E. Szmolinka and A. Zoltan. – Budapest, 2000. – S. 53–54).

⁸ Janów J. Problem klasyfikacji ewangeliarzy “ucztyelnych” (kaznodziejskich). Część I. Grupa środkowopodolska // Sprawozdania PAU. – 1947. – T. XLVIII. – № 8. – S. 296–301.

⁹ Зазначимо, що досі стосовно різних текстів українських учительних Євангелій ми використовували термін “редакція”, що було не зовсім коректно. Редакція – це, як відомо, переробка твору, зумовлена якимись суспільними подіями, літературними інтересами чи смаками книжника (див.: Лихачев Д. С. Текстология. На материале русской литературы X–XVII веков. – Ленинград 1983. – С. 132), тобто це *варіант* тексту. Виправляючи термінологічну невідповідність, ми пропонуємо надалі різні тексти учительних Євангелій називати *типами* (учительне Євангеліє перемишльського типу, учительне Євангеліє сяноцького типу і т. д.), термін *редакція* використовуватимемо на позначення *варіанту* тексту (типу).

українських учительних Євангелій – перемишльського, сяноцького та жидачівського типу¹⁰. У пропонованій статті зупинимося на текстологічній характеристиці одного з них – перемишльського¹¹.

Як показали наші спостереження, протооригінал учительного Євангелія перемишльського типу було створено у 60–70-х рр. XVI ст. в одному із релігійних осередків на заході українських земель. Саме звідси, зосібна, з околиць Перемишля, Сянока, Старого Самбора, походить більшість опрацьованих нами списків. У кінці XVI ст. цей тип учительного Євангелія був відомий також в інших регіонах, зокрема, на Закарпатті, звідки походить найдавніший точно датований список – Скотарське учительне Євангеліє 1588 р.¹², меншою мірою – на Поділлі. Підставою для визначення цього учительного Євангелія як “перемишльського” став список 1615 р. (див. нижче), переписаний перемишльським дяком Ігнатієм Гостиславським.

* * *

Текст (а радше, різні його редакції) учительного Євангелія перемишльського типу містять 23 рукописні списки або їх фрагменти, серед яких двадцять один був опрацьований нами безпосередньо, два залучено до пропонованого текстологічного дослідження на основі описів або публікацій тексту (позначені у списку зірочками). У статті для позначення кожного списку використовуватимемо скорочення: **П** – учительне Євангеліє перемишльського типу; **№** – умовний номер списку.

Таким чином, до пропонованого дослідження залучено такі списки:

П-1*: Учительне Євангеліє 1588 р., “Скотарське”, зберігається у Національній бібліотеці ім. Сечені в Будапешті, од. зб. Fol. Eccl. Slav. 9;

П-2: Учительне Євангеліє кінця XVI ст., зберігається у Національному музеї у Львові (далі – НМЛ), од. зб. Ркк 326;

П-3: Учительне Євангеліє кінця XVI ст., зберігається в Національній бібліотеці у Варшаві (далі – НБВ), од. зб. Акс 2823, арк. 1 – 315;

П-4: Учительне Євангеліє кінця XVI ст., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2823, арк. 316–353;

П-5: Учительне Євангеліє кінця XVI ст., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2930;

П-6: Учительне Євангеліє кінця XVI ст., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2756, арк. 21–272;

П-7: Учительне Євангеліє близько 1605 р., “з Тростянця”, зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2584;

П-8: Учительне Євангеліє 1615 р., зберігається у НМЛ, од. зб. Ркк 95;

П-9: Учительне Євангеліє першої чверті XVII ст., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2757;

П-10: Учительне Євангеліє початку XVII ст., зберігається у НМЛ, од. зб. Ркк 431;

¹⁰ Чуба Г. В. Текстологическая классификация украинских учительных Евангелий второй половины XVI века // Славяноведение. – 2002. – № 2. – С. 82–96.

¹¹ Про джерела учительного Євангелія перемишльського типу та географію поширення його списків див.: Чуба Г. В. Текстологическая классификация украинских учительных Евангелий... – С. 86–89.

¹² Важливим для нашого дослідження є зауваження В. Німчука про те, що цей список переписано на Закарпатті, а не привезено сюди із сусідньої Галичини, на що вказують мадяризи у тексті пам'ятки. Див. про це: Німчук В. В. Передмова [до:] Скотарське Учительне Євангеліє – український гоміліар 1588 року (Текст рукопису підготував і видав М. Кочіш). – Сомбатгей, 1997. – С. 10–12.

П-11: Учительне Євангеліє початку XVII ст., зберігається у Львівському історичному музеї, од. зб. Рук 105

П-12: Учительне Євангеліє кінця XVI ст., зберігається у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаніка НАН України (далі – ЛНБ), од. зб. АСП-410;

П-13: Учительне Євангеліє першої третини XVII ст., зберігається у ЛНБ, од. зб. АСП-409;

П-14: Учительне Євангеліє 1637 р., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2831;

П-15: Учительне Євангеліє 1646 р., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2783;

П-16: Учительне Євангеліє другої чверті XVII ст., зберігається у НМЛ, од. зб. Ркк 44;

П-17: Учительне Євангеліє першої половини XVII ст., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2755;

П-18: Учительне Євангеліє першої чверті XVII ст., зберігається у Закарпатському краєзнавчому музеї (далі – ЗКМ), од. зб. І 452;

П-19: Учительне Євангеліє початку XVII ст., зберігається у ЗКМ, од. зб. Арх 8466;

П-20: Учительне Євангеліє першої половини XVII ст., “Мідяницьке”, зберігається у ЗКМ, од. зб. І 433;

П-21: Учительне Євангеліє середини XVII ст., зберігається у НБВ, од. зб. Акс 2597;

П-22: Учительне Євангеліє середини XVII ст., зберігається у НМЛ, од. зб. Ркк 29;

П-23*: Учительне Євангеліє XVII ст., до 1610 р., “Углянське”, сучасне місце збереження не встановлено.

Описи опрацьованих рукописів подано в *Додатку*.

Як було зазначено вище, виділення перемисьльського типу учительного Євангелія здійснено на основі макротекстологічного аналізу. Уже попередній перегляд перелічених пам’яток засвідчує, що їх текстовий склад не тотожний, репертуар читань та їх послідовність часто значно відрізняються. Проте всі перелічені списки об’єднує спільний “стовбур” – блок основних недільних читань текстово тотожний і незмінно повторюється в усіх пам’ятках. Цей факт дозволяє припустити існування у них спільного протографа, до якого входили спільні для усіх списків читання; відмінності ж між списками засвідчують наступну працю укладачів та переписувачів, їх слід розглядати як наступні редакції тексту.

Уже заголовок “**Пооученіа избран(н)а ѿ бгго еу(г)ліа и ѿ многи(х) бж(с)твны(х) писаніи гл҃емаа ѿ архіереа и(з) оустъ въ всакоуж не(д)лю на пооученіе хр(с)тонмениты(м) люде(м) или прочитаема**” (П-1, арк. 5) встановлює жанрові рамки аналізованого збірника. Принаймі формально він наслідував Учительне Євангеліє т. зв. Каліста¹³ (вийшло друком 1569 р.) – один із найпопулярніших на той час збірників у корпусі православної проповідницької літератури. Укладачі¹⁴

¹³ Авторство пам’ятки, як відомо, залишається дискусійним. Див. про це: Чуба Г. До історії розвитку екземпно-гомільйних редакцій Євангелія в Україні // Мова і соціальні процеси. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 1997. – Вип. 26. – С. 46–49.

¹⁴ Не виключаємо, що аналізований текст був твором колективним. І хоча авторство його залишається анонімним, можна припустити, що написано його радше представниками середнього духовенства, свідченням чого може бути звертання у Передмові до рядового духовенства як до **братіи мило(и)**, а також цитата: **страже(м) естъ есмо дшъ тыхъ виш(т)кихъ ѿ га ба данны(х) маемо чинити ѿ ихъ званеню пилное старане а и(ж) намъ приде з нихъ гдѣ бѣдѣ личбоу чинити в днь пришлого соудѣу его** (П-7, арк. 7) [підкреслення мос – Г. Ч.] і под.

учительного Євангелія перемишльського типу, як самі це підкреслили у заголовку, переслідували практичну мету – створити збірник проповідей, які парохіяльні священники могли б виголошувати чи навіть читати своїм вірним під час відповідного недільного богослужіння. Про те, що збірник було укладено саме для парохіяльних священників, їм “**на потѣшення некое и порадоу**” (П-7, арк. 7), вказано також у Передмові, одна з яких звернена безпосередньо “**до вши(т)кихъ становъ дѣховны(х) бѣценнико(м) діако(м) и люде(м) навчени(м) братіамъ милы(м)**”.

Адресат проповідей учительного Євангелія перемишльського типу – люди мало освічені, із низьким суспільним статусом. Свідчить про це тематика, спосіб викладу та мовностилістична організація проповідей, вони підпорядковані, як показали наші спостереження, перцептивним можливостям власне “низького” адресата¹⁵. Зразком для українських авторів стали твори протестантських проповідників, зокрема «Постилла» Миколая Рея¹⁶, призначена, як писав сам автор, для “простачків”. Твори протестантів у другій половині XVI ст. здобували щораз ширшу “авдиторію”, причому не лише серед своїх прихильників. Тогочасні православні священники, як відомо, у своїй практиці охоче вдавалися до протестантських джерел¹⁷, тим більше, що репертуар православної проповідницької літератури, зверненої до “простого” адресата, був украй обмежений. Автори учительного Євангелія перемишльського типу, як і автори інших аналогічних текстів, намагалися заповнити цю прогалину.

Як зауважує М. Кучинська, головною метою публікації Учительного Євангелія у Заблудові (це повною мірою стосується українських учительних Євангелій) було “відрізати протестантські впливи на православну проповідницьку творчість, вибити з рук вірних протестантські постилли – лютеранські і кальвіністські, – представити ортодоксальні основи віри, врешті, допомогти священникам у створенні власних проповідей”¹⁸. Зазначимо, що саме у можливості практичного використання таїться причина значної популярності цих пам’яток уже в другій половині XVI ст., коли “кожна більша бібліотека мала їх [учительних Євангелій – Г. Ч.] по кілька примірників”¹⁹. Наприклад, у церкві Успіння Богородиці у Львові, як вказано в інвентарі, у 1579 р. серед п’ятдесяти дев’яти книг було аж чотири учительні Євангелія²⁰.

Практичне призначення збірника, його орієнтація на потреби священничої практики зумовили важливі зміни в укладі читань, внесених у текст, очевидно, не без впливу аналогічних протестантських творів: проповідям в українському збірнику пере-

¹⁵ Чуба Г. Структурно-стилістичні особливості Учительних Євангелій другої половини XVI–XVII ст. // Волинь–Житомирщина. Історико-філолог. збірник з регіон. проблем. – Житомир, 2003. – Вип. 10. – С. 141–149.

¹⁶ Як показали наші спостереження, у тексті учительного Євангелія перемишльського типу є прямі запозичення з цього твору. Про це див.: Чуба Г. В. Текстологическая классификация ... – С. 87–88.

¹⁷ Згадаймо хоча б закиди землякам Кирила Транквіліона-Ставровецького у Передмові до його учительного Євангелія 1619 р., які, на його думку, “оудалися за чужими науками и разными постылями за арианскими понурскими и калвенскими и яко муха на сладости меда так и они на учениях прелесныхъ и спасению шкодливыхъ оутопали”. Цит. за: Маслов С. Кирилл Транквилион-Ставровецкий и его литературная деятельность. – Киев, 1984. – С. 112.

¹⁸ Kuczyńska M. Przepowiadanie Słowa Bożego. Ze studiów nad homiletiką prawosławną w Rzeczypospolitej // Język, literatura i kultura słowian dawniej i dziś. III. Litteraria. / Pod red. B. Zielińskiego. – Poznań, 2001. – S. 94.

¹⁹ Грушевський М. Історія України-Руси. – Київ; Львів, 1907. – Т. 6. – С. 347.

²⁰ Фрис В. Рукописна книга в бібліотеці Ставропігійського братства // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні. – Львів, 1996. – С. 56.

дували відповідні євангельські уривки. Нагадаємо, що Учительне Євангеліє Каліста містило тільки проповіді, євангельського ж тексту у ньому не було.

Протограф учительного Євангелія перемишльського типу склали шістьдесят проповідей у найважливіші богослужіння року – недільні, зосібна, неділі рухомого циклу, починаючи від нед. Митаря і Фарисея, у перед- та післясвяття Воздвиження, Різдва Христового, Просвіщення, та неділю Праотців (останній текст був аналогічним до 28 неділі, оскільки у ці дні під час богослужіння читають той самий уривок Євангелія), а також проповіді в інші важливі богослужіння, зокрема у Лазареву суботу, Світлий понеділок та четвер на Вознесіння Господнє. Власне таким є склад трьох з-посеред перелічених вище списків: П-1, П-5, П-6 (усі переписані у 80–90-х рр. XVI ст.), а також частина “Єв(г)ліа в недѣли доро(ч)ныи” списку П-21. Оскільки текст одного із них – Скотарського учительного Євангелія 1588 р. – опубліковано повністю, то у пропонованій статті не подаємо інципітів, уміщених у протографі повчань.

Однак запропонований українськими укладачами збірник далеко не повною мірою відповів на потреби церковної практики, адже він не охопив навіть усі обов’язкові богослужіння року. Репертуар збірника набагато вужчий, аніж його жанровий канон – Учительне Євангеліє Каліста, яке містило сімдесят шість проповідей – крім недільних, ще й святкові. Тому практично відразу після створення протографа досліджуваних учительних Євангелій почалася робота над розширенням репертуару вміщених у ньому текстів відповідно до практичних потреб користувачів – парохіальних священників. Серед опрацьованого джерельного матеріалу можна виділити три групи списків, які відображають різні етапи цього “розширення” (редакції).

Першу редакцію (А) складають списки П-2, П-3, П-20, ймовірно, також П-4 та П-21, у яких, крім недільних проповідей, уміщено ще й святкові – Єв(г)ліа праз(д)нико(м) гни(м) и инымъ ѿгымъ вочисты(м). У цю частину ввійшло вісім проповідей у Господні та Богородичні свята: на Різдво Христове, Обрізання, Богоявлення, Стрітення, Благовіщення, Преображення, Успіння та Різдво Богородиці. Нижче подаємо інципіти цих повчань за списком П-2:

[Різдво Господнє]: Потреба на(м) вѣдати наими(л)шіи хр(с)тіане в родителе(х) іс хъыхъ ѿ кѣтрого домоу вышла прч(с)та& мѣть его іосифъ ты(ж) вврж(ч)никъ ен (арк. 293);

[Обрізання Господнє]: Слышали есте наими(л)шіи хрестіане читана ѿго ев(г)ліа прислухаите(ж) са в обрѣзаніи гни а при то(м) жадаж ва(м) ла(с)ки га нашего іс хъа (арк. 303);

[Богоявлення]: Слышали есте наими(л)шіи хрестіане читана ѿго ев(г)ліа прислухаите(ж) са в крѣщеніи сѣна бѣжіа &ко то дхъ ѿгын справова(л) (арк. 308);

[Стрітення Господнє]: Слышали есте наими(л)шіи хрестіане читана ѿго ев(г)ліа нехан же вжде(т) вѣ(ч)наа ч(с)ть и хвала гѣу избавтелю нашемъ кѣторыи на(с) та(к) всовливѣ вѣдаровати рачи(л) (арк. 312);

[Благовіщення]: Єсть то рѣ(ч) &снаа и(ж) еце ѿ поча(т)кѣ црѣкве хр(с)тіанскои по вши(т)ко(м) свѣтѣ звичаи то(т) вы(л) захова(н) и(ж) тоти вши(т)ци кѣторыи ново(т)ноприставали (арк. 317 зв.);

[Преображення]: Слышали есте наими(л)шіи хрестіане што визнаваеть стын ап(с)лъ ев(г)листь ма(т)ѣен прислухаите(ж) розезнанж и выкла(д)у дхъовнаго а звлаца в преврѣженіи га нашего іс хъа (арк. 322);

[Успіння Богородиці]: Гѡу бѡу кж чти и хвалѣ в тр(о)ци єдиномоу и ва(м) ты(ж) нанми(л)шїи хр(с)тїане коу выслоханю слова єтго а зваца в оуспенїи прч(с)тон двѣ мрїи (арк. 326 зв.);

[Різдво Богородиці]: Главны(и) а милыи днї пришо(л) наро(до)ви лю(д)скомоу а зваца хр(с)тїанскомоу кѣторыи прє(з) пр(о)рки проповѣданыи в мрїи дѣци (арк. 327).

Очевидно, тоді ж у збірник було введено проповідь на євангельське читання у Світлий вівторок, яку містить список П-3 та списки пізнішого часу П-7, П-9, П-10, П-14, П-15, П-16, П-17, П-18:

[Світлий вівторок]: Пр(о)ркѣ івсїа спосовѣ и час и(з) мрѣтвухѣ встанѣ іс хѣа та(к) вписал(л) короткыми словами гдє мови(т) оу скрѣбности своєи поранѣ прїдѣ(т) ко мнѣ мовачи (арк. 52 зв.);

Розширення збірника, як не важко помітити, практично не вийшло за рамки усталеного жанрового зразка, оскільки аналогічні читання, крім читання у Світлий вівторок, містило Учительне Євангеліє Каліста; тематика читань залишилася “прив’язаною” до церковного календаря, характер збірника і надалі залишався літургійним. Ці доповнення у склад учительного Євангелія перемишльського типу було впроваджено вже у кінці XVI ст., про що свідчать списки П-2 та П-3, переписані у цей час. Оскільки за стилістичними ознаками проповіді обох частин збірника однорідні, написання святкових проповідей слід пов’язувати із продовженням роботи автора (чи авторів) над укладанням збірника.

Наступний етап авторської роботи над текстом учительного Євангелія перемишльського типу – редакцію Б – було здійснено в кінці XVI або на самому початку XVII ст. Про це свідчить той факт, що деякі з уведених у неї читань містять списки наступної редакції – В, укладеної до 1605 р. (про неї див. нижче). Редакцію Б містить список П-16; її ж містили, очевидно, й списки П-18 та П-19 – усі три з першої половини XVII ст.; “розширеною” версією редакції Б є список П-10, переписаний на початку XVII ст. На цьому етапі роботи у склад учительного Євангелія було введено сім нових текстів: проповіді на Воздвиження, мученикам та святителям загальні, на освячення церкви, вінчання та похорон мирянина, а також пояснення десяти Божих заповідей. Списки П-18 та П-19 містять лише по два з перелічених вище читань: проповідь на Воздвиження, яка в обох списках закінчує блок святкових читань; список П-18 – ще й загальне читання святителям, список П-19 – загальне мученикам. Відсутність інших читань цієї редакції можна пояснити втратами тексту, особливо у списку П-18, або тим, що переписувачі просто не ввели їх до цих списків. Як було вказано вище, учительні Євангелія не були пам’ятками канонічними, добір читань у них хоча й систематизований, проте не був обов’язковим. Переписувачі корегували склад збірника на власний розсуд або відповідно до побажань замовника, особливо у частині читань, не пов’язаних із літургійним роком.

Подаємо інципіти нових читань редакції Б:

[Воздвиження]: Глышали єстє нанми(л)шїи хр(с)тїанє &(к) на(с) бнѣ бжїи навчає(т) в кр(с)тѣ своє(м) на которо(м) вкрѣ(т)нои сѣмрти трѣпети рачи(л) (арк. 302 зв.);

[мученикам загальне]: В тон єв(г)ліи ннѣшнен вѣзнаває(т) єтїи(и) єв(г)ли(ст) іва(и) в справа(х) наше(г) мл(с)тываго избавитєла і в его єтїи(х) вывраны(х) (арк. 306);

[святителям загальне]: Слышали есте наими(л)шии хр(с)тїане &(к) на(м) впнсоує(т) с̄ты(н) єв(г)ли(ст) іѡа(н) ѡ наше(м) добро(м) пастыри іс̄ х̄ѣ (арк. 308);

[на посвячення церкви]: Обычай то(т) стары(н) взѡ(т) зо шны(х) ѡста-во(в) старого законѡ жидовского г(д)ы и(х) г̄ѣ б̄ѣ и(з) єги(п)тѡ а шное не-волѣ вывести рачи(л) (арк. 315);

[на похорон мирянина]: Понева(ж) ижь сѡ та(к) г̄ѡ б̄ѡ сподобало абы то(г) брата ӣше(г) вє(д)лѡ(г) мл(с)рдїа своє(г) с того взѡ(в)ши до себе прїа(л) (арк. 320);

[на вінчання]: Мои млыи хр(с)тїане пристонна є(с) справа и(ж) бы(с)мо вѣдали пре(з) наоукѡ б̄жїю ѡ ма(л)же(н)ско(м) станѣ понеже кож(д)ыи члѣк (арк. 334);

[пояснення десяти Божих заповідей]: Предмова запра(в)ды оу хр(с)тїа(н)-ско(м) законѣ мила(а) а пожитго(ч)наа народови хр(с)тїа(н)скомѡ ѡ которои ноуцѣ з вши(т)ки(м) старанаѡ(м) з велики(м) набоже(н)ство(м) (арк. 328).

Впроваджені у редакцію Б зміни засвідчили розхитування жанрових рамок збірника, умовно окреслених виданням 1569 р., та розширення його функціонального призначення: тематика нових проповідей “відірвалася” від церковного календаря, останній із введених текстів спрямував жанровий зразок збірника від літератури літургійного призначення в напрямку до літератури, призначеної для приватного читання.

Заключний етап роботи над текстом учительного Євангелія перемишльського типу – редакція В – було проведено до 1605 р., про що свідчить список П-7. Ця редакція містить значно більше текстів, аніж попередні – 93. Розширено насамперед репертуар читань у свята, додано читання у дні пам’яті святих, введено нові проповіді при требах, упроваджено читання догматичного та есхатологічного змісту. Змін зазнала також структура збірника: всі читання у свята, включаючи перед- і післясвяття, а також у дні пам’яті святих укладено за календарем, що значно полегшувало користування ним.

Редакцію В учительного Євангелія перемишльського типу містять списки П-7, П-8, П-9, П-14, П-17. До цієї ж редакції, очевидно, слід зарахувати також список П-15, збережений фрагментарно. Оскільки його переписав той самий переписувач, що й список П-14, логічно припустити, що вони мали спільний антиграф. Текст цієї редакції містить збережений фрагментарно список П-11; більшість повчань редакції В містило й “Углянське” учительне Євангеліє (список П-23*).

На відміну від попередніх, редакція В – результат не авторських, а редакторських змін. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши структурну організацію та стилістичні особливості введених у цю редакцію читань, які істотно відрізняються від попередніх. У нових текстах неважко зауважити зростання догматично-повчального елементу, організація тексту в них, у порівнянні з недільними проповідями, не має чіткої структури, виклад утратив діалогічний характер, введені ж у текст діалоги лише наслідують стиль протографа; у мові нових проповідей значно зросла кількість полонізмів та регіоналізмів. Більшість нових читань, крім проповіді на євангельський уривок, а іноді замість неї, містить історію свята чи скорочений виклад, переважно апокрифічного походження, життя відповідного святого²¹.

²¹ Про джерела деяких із цих текстів див.: *Яворский Ю.* Новыя рукописныя находки въ области старинной карпато-русской письменности XVI–XVII веков. – Прага, 1921. – С. 51–55.

Репертуар недільного “блоку” читань редакції В було доповнено проповіддю у Світлий понеділок на утрени та читанням про Страсті Христові (тут і далі ініціпти редакції В подаю за списком П-9):

[Страсті Христові]: **Ннѣ всѣхъ пр(о)р(о)к(в) пр(о)рчества выплнннлса и недовѣдомыи рѣчи ѿ поча(т)кѣ свѣта въ лѣность всѣ(м) на(м) пришли сѣтъ** (арк. 27);

[Світлий понеділок на утрени]: **Наивышній а незвитгаженыи гетманъ хр(с)тїанского вѣнска а рицерства нашего гѣ їс хс по(т)кавшиса моу(ж)нѣ з неприателы нашими порази(л) ихъ** (арк. 43 зв.).

У процесі функціонування найбільших модифікацій у структурі учительного Євангелія перемишльського типу зазнав пасхальний цикл читань: редакція В містила євангельські читання та проповіді у Лазареву суботу (як у протографі), неділю Пасхи, Світлий понеділок на утрени (новий текст, ініціпіт подано вище) та на літургії (як у протографі), Світлий вівторок (як у редакції А), четвер на Вознесіння Господне (як у протографі), читання про Страсті Христові (новий текст, ініціпіт подано вище). Посилену увагу до читань цього циклу, зазначає М. Кучинська, слід вбачати у новій релігійній ситуації, зокрема в тогочасних догматично-доктринальних дискусіях довкола святих тайн, що своє культове відображення мали насамперед під час Великого Посту та великоднього періоду²². Зміни в зовнішній обрядовості спричинили написання відповідного корпусу літературних текстів.

Другий, святковий “блок” текстів редакції В містив проповіді у свята та дні пам’яті святих, а також у перед- та післясвяття. При цьому, якщо у попередніх редакціях святкова частина за кількістю вміщених у ній текстів була набагато меншою від “недільної”, то в останній редакції помітно “вирівнення” обох частин за обсягом представленого у них матеріалу та вагомістю у загальній структурі збірника. Частина цих текстів перейшла із попередніх редакцій, інші ж – нові, внесені до учительного Євангелія вперше. Зазначимо також, що репертуар святкових читань в українському збірнику набагато ширший, аніж в Учительному Євангелії Каліста: українські автори внесли у цю частину 33 читання, тоді як у перекладній пам’ятці їх лише 25, при чому лише 19 із них в обох збірниках присвячені тому ж святу чи пам’яті того ж святого.

Подаємо порядок та ініціпти святкових читань редакції В:

[1.09] **На єтого прп(до)бнаго ѿца нашего семишна ст(л)пника** [проповідь поділено на дві частини. Цитую першу]: **Прислѣхннжеса хрстїа(н)скїи члче выкладѣ дѣховнаго. поне(ж) имаємо вписано** (арк. 230); тут уміщена також **Исторїа в єто(м) семишнѣ сто(л)пникж лѣтопрово(д)ци: Был єтын семев(н) младене(ц) ввча(р)ни(к) невеликїи** (арк. 233 зв.);

[8.09] **Ро(ж)дество пр(с)тыл єца** [проповідь поділено на дві частини. Цитую першу]: **Тѣ в первои части на(н)ми(л)шїи хр(с)тїане вповѣдає(т) єтын єв(г)листвъ лѣка в марїи магдалини** (арк. 234);

[нед. перед Воздвиженням] проповідь та ж, що й у протографі (арк. 240 зв.);

[14.09 Воздвиження] проповідь та ж, що й у редакції Б (арк. 244), крім неї, вміщена також **Исторїа в крстѣ гїни: По възнесенїи гїни. &кѣ сѣ рачилъ его єтаа мл(с)тъ възнести на нѣво** (арк. 246);

²² Kuczyńska M. Ruska homiletyka XVII wieku w Rzeczypospolitej. Ewolucja gatunku – specyfika funkcjonalna (Cyryl Stawrowiecki: *Ewangelia pouczająca*. Rachmanów 1619; Joanicjusz Galatowski: *Klucz rozumienia*. Kijów 1659). – Szczecin, 2004. – S. 30.

[нед. після Воздвиження] – посилення на проповідь у третю нед. Посту (арк. 248 зв.);

[26.09] На преставленіє єтго ап(с)ла еу(г)листа іу(а)на бгослова: Дивнѣ быса мѣ(л) присмотрити члкъ и подивовати справа(м) іс хъвы(м) (арк. 248 зв.);

[1.10] На покровѣ єтыа бца: Исторіа в покровѣ: За панована аракліа црл константинопо(л)скаго звазнилиса погане (арк. 252);

[14.10] На памл(т) єты прп(до)бныа пл(т)ки: Ылышали есте наими(л)шій хр(с)тіане &к визнава(т) єтыи еу(г)ли(ст) іванѣ &коє мл(с)рдіє и ласкѣ рачи(л) показовати (арк. 255);

[26.10] На єтго м(ч)ника хъва Домитри&: поклик на проповідь у день Св. Георгія. Тут вміщена також мѣка и живо(т) его єтыи: За маѣиміана крѣла пога(н)ского в мѣстѣ селѣни вы(л) нѣ&кїи члкъ (арк. 259 зв.);

[28.10] На єтыа мѣница параскевіи: Тѣ еу(г)ліа і исторіа в єтои м(ч)ници параскевіи: Дивнѣ быса мѣлѣ каж(д)ын члкъ присмотрити и подивовати ты(м) шпатрѣноста(м) (арк. 262 зв.);

[8.11] На съборѣ єтго архаггла михаила [проповідь поділена на дві частини. Цитую першу]: Ылышали есте на(н)ми(л)шій хр(с)тіане &(к) бнѣ бжїи мови(л) (арк. 267); тут же вміщена Исторіа в єтомѣ архагглѣ михаилѣ: Тѣ(т) може(т) каждый зрозумѣти с тоєи повѣсти (арк. 269 зв.);

[6.12] На єтго Ѡца николая: Прислѣха(н)жеса хр(с)та(н)скїи члче справѣ гѣ нашего іс хъа (арк. 274). Тут уміщено також Ѡ єто(м) Ѡци николѣ и в справа(х) его єтыхъ: Єтыи Ѡцѣ никола вы(л) з мѣста мѣри(н)ска з родѣ хр(с)тіа(н)-ского (арк. 275);

[нед. Праотців] проповідь та ж, що й у протографі (арк. 281 зв.);

[нед. перед Різдом Господнім] проповідь та ж, що й у протографі (арк. 287);

[25.12 Різдво Господне на утрєні]: Толко єстѣ сло(в) простого выкладѣ ннѣшнен еу(г)лїи єтои прошѣ и оупоминаю &ко людѣ хр(с)тіанского (арк. 289 зв.);

[25.12 Різдво Господне на літургїї] проповідь та ж, що й у редакції А (арк. 295); тут поміщено також: Ѡ нѣ&кихъ мѣдрєцєхъ. кѣторыи прихали Ѡ всхода єнца поклонитиса іс хъж (арк. 299);

[27.12] На єтга м(ч)нка стефана: Таа змѣнка ннѣшнаа на двѣ имає(т) шповѣдена быти. то єстѣ наука &снаа. &(к) са имаю(т) заховѣвати справѣ цр(к)овныи. и &кѣ ихъ обирати маю(т) на ста(н) дѣховныи [проповідь поділена на дві частини] (арк. 303);

[нед. після Різдва Господнього] проповідь та ж, що й у протографі (арк. 308 зв.);

[1.01 Обрізанія Господне] проповідь та ж, що й у редакції А (арк. 310 зв.);

[нед. перед Просвїщенням] проповідь та ж, що й у протографі (арк. 314);

[6.01 Богоявленія] проповідь та ж, що й у редакції А (арк. 316 зв.);

[нед. після Просвїщення] проповідь та ж, що й у протографі. Оскільки текст цієї проповіді у Скотарському Євангелїї втрачений, цитую її інципіт: Ылышите на(н)ми(л)шій хр(с)тіане што визнава(т) єтыи еу(г)листь ма(т)-ѣєи хотже пра(з)никъ бгѣ&вленїа минуѣль (арк. 321);

[2.02 Стрітенія Господне] проповідь та ж, що й у редакції А (арк. 324);

[9.03] На єты(х) м(ч)никъ: Ылышали есте на(н)ми(л)шій хр(с)тіане читана єтого еу(г)ліа. Прислѣхайте(ж)са выкладѣ дѣховнаго. Поне(ж) господарь є(ст) добры (арк. 328 зв.);

[17.03] **На єтго прп(до)внаго ѿца нашего влєзєа чїла бжїа: Исторїа в влєзєн чїлцѣ бжїи(м) &къ онъ животъ свон єтѣи ко(н)чи(л): Бы(л) в римѣ нѣлїи чїлк прє(д)ненїи имене(м) євфимїи** (арк. 332 зв.);

[25.03 Благовіщення] проповідь та ж, що й у редакції А (арк. 337);

[23.04] **На єтго м(ч)нка хїва гєв(р)гїа: Слышали есте наими(л)шїи хр(с)тїанє &ко то гї на(ш) їс хї наоучалъ свон оучїнки** (арк. 339 зв.). Тут уміщено також **В єтго(м) м(ч)нкѣ гєвргїи: Тѣ(т) оуслышите наими(л)шїи хр(с)тїанє &(к) великихъ моу(к) трѣпѣ(л) єтѣи м(ч)ни(к) хївъ гєв (р)гїи** (арк. 342 зв.);

[12.06] **На єтго прп(д)внаго ѿца нашего внофрїа: Слышали есте наими(л)шїи хр(с)тїанє єв(г)лїє єтгоє оу которо(м) имаємо слова живота вѣчнаго** (арк. 345). Тут вміщено також житіє святого Онуфрія: **Єтѣи прп(д)бни ѿцѣ нашѣ внофрїи вы(л) ѿ страны єгїпє(т)скон. мешкана имѣ(л) вѣ киноїи** (арк. 348);

[24.06] **На ро(ж)дєство ч(с)тнаго пр(д)тчѣ и кр(с)тла їва(н)на:** [проповідь поділено на дві частини. Цитую першу]: **Нїгшнего єтго а хвалєвного дна наими(л)шїи хр(с)тїанє взнаимѣє(т) єтѣи єв(г)ли(ст) лѣка в ро(ж)дєствѣ єтго їва(н) кр(с)тла** (арк. 349);

[29.06] **На єтѣи(х) апо(с)лѣ петра и павла:** [проповідь поділена на дві частини. Цитую першу]: **Єдно и(ж) потреба на(м) того наимильшїи хр(с)тїанє прислѣхитисѣ пи(л)но и вырозѣмѣти** (арк. 408, інципіт подаю за списком П-7, оскільки у списку П-9 початок цього повчання втрачено);

[20.07] **На пр(о)рка іліи: Ижъ тѣ єтѣи єв(г)ли(ст) лѣка вписѣеть в нїгшнен єв(г)лїи в таємница(х) бѣтва єтго** (арк. 410, інципіт подаю за списком П-7, оскільки у списку П-9 початок цього повчання втрачено); тут вміщено також **Исторїа вколо єтго пр(о)рка іліи: Понє(ж) славни пр(о)ркѣ іліа ѿ страны фєзвїи изъ землѣ арави(т)скон вы(л)** (арк. 359);

[6.08] **На прєвѣра(ж)нїє гї бїа** (проповідь відмінна від уміщеної в редакції А, поділена на дві частини. Цитую першу): **Ви(н)нихмо наими(л)шїи хр(с)тїанє. тѣи слова а зваца и(з) єв(г)лїа єтго. оу великои поцтївостї имѣти. понєже на(м) єтїи єв(г)листвовє. тоє ди(в)ноє прєвѣраженїє вписѣю(т)** (арк. 360);

[15.08] **На ѣспєнїє пр(ч)стон бїцѣ** (проповідь відмінна від вміщеної у редакції А): **Виннїстє наими(л)шїи хр(с)тїанє, тѣи слова оу великои поцтївостї имѣти. а зваца и(з) єв(г)лїа єтго. Понє(ж) єв(г)ли(ст) єтѣи лѣка вписѣє(т) тѣ в мїрїи магдалини, и в марѣѣ. ає наиво(л)шє в прч(с)тон дѣвци мїрїи.** Тут вміщено також **Вколо погрєвѣ пречїстон: А гды южъ зготовала вши(т)ко єи єтїа м(с)тѣ тѣ(ж) оучїнила тєстамєнтѣ** (арк. 365 зв.);

У списку П-9 поміщено також євангельське читання та проповідь на Усіковїння глави Йоана, проте в інших списках цього читання немає, що свідчить радше про ініціативу переписувача (чи замовника) щодо введення цього читання у склад конкретного списку.

На оуєкновєнїє ч(с)ны(х) глави єт їва(н)а кр(с)тла: Слѣхїаимѣ(ж) &ко на(м) тѣю исторїю єв(г)листа вписѣє. про(д) вѣдѣчи кролє(м) в галилен (арк. 374).

Не важко помітити, що жанровий спектр святкових читань в українській пам'ятці значно розширився. Крім звичної для літератури цього типу проповіді на євангель-

ський уривок, а подекуди замість неї, в редакції В введено історію свята чи скорочений виклад, переважно апокрифічного походження, життя відповідного святого²³.

Третій “блок” читань редакції В склали тексти, не пов’язані із церковним календарем, репертуар яких у порівнянні з попередньою редакцією значно розширився, а також проповіді на треби.

Уклад читань цієї частини учительного Євангелія такий:

Єтлє(м) шьци(м) текст той же, що й у редакції Б (арк. 381);

Слово єты(х) ап(с)лъ в постѣ и мѣтвѣ: Слышали нами(л)шій хр(с)тіанє. старын и молодын, в постѣ єто(м). самъ бо гѣ провобразова(л) на(м) собою чє(с)ныи по(ст) (арк. 385);

Иже въ єты(х) ѿца нашего Ѳ.анасиѧ еп(с)па александра(н)дринскаго в єтѣ(и) тр(о)ци и в вѣрѣ: Пє(р)ше всѣ(х) и съ всѣми и ради всѣ(х) подобає(т) исти(н)номѣ хр(с)тіанинѣ вѣдати. што є(с) бѣ и &къ бѣ и почемѣ дѣлится бж(с)тво (арк. 387 зв.);

Упомянана и наѡка єтго великого цѣр& константина къ крѣ(м) и пано(м) велики(м) воевода(м) и вра(д)нико(м) нѣхъ. и къ шелаки(м) сѣдѣа(м) землѣ сен: Послѣхайте и вырозѣмѣйте вши(т)ци. которы(м) дана є(с) моцѣ. на(д) лю(д)ми бѣжйми. авысте и(х) сѣдили на земли за малы(и) ча(с) (арк. 390 зв.);

Приповѣсть и упомянана ѿ во(л)гарьски(х) книгъ о богаты(х) а нем(с)тивы(х) людехъ: Чѣкъ нѣ&кѣи ходи(л) на поли, и оувидѣ(л), ано иде(т) к немѣ ве(л)блю(д), и левъ. и засмѣти(л)сѧ барзо (арк. 393 зв.);

Єв(г)ліє при ма(л)же(н)ствѣ: **В** малъженствѣ єтомъ: Прѣваа часть на то(м) залежи(т). в чє(м) пише(т) єтын єв(г)ли(ст) іѡа(н) тыми словы. Напоча(т)кж было слово ... Дрѣгаа часть двци в послѣше(н)ствѣ: **В** тои дрѣгон расправѣ пише(т) книга есфирѣ. Прислѣхан(и)жесѧ хр(с)та(н)скѣи чѣче. &кѣи карности срогѣи бывали на таковыи жоны. которыи не хотѣли быти в послѣше(н)ствѣ мѣжа своего (395 зв.);

На день погребѣ хр(с)ті&нского чѣка (проповідь відмінна від уміщеної в редакції Б): Тою(ж) зо всѣ(х) сторо(н) в его єтон ма(с)ти гѣ бѣ имаємо ро(з)мантоє напомянана и наоукж. ко животови вѣ(ч)номѣ. але(ж) прироженіє наше грѣхо(м) згва(л)ченое славо барзо є(с) (арк. 400 зв.);

В сѣ(д)но(м) дни и в стра(ш)ном сѣдѣ хѣвѣ: Слѣхан пи(л)но наим(л)шій хр(с)тіански(и) чѣче &кѣи декре(т) вышо(л) с ка(н)цлерѣи крѣ(в)скон. в сѣ(д)но(м) дѣни (арк. 406);

Десятєра бѣжй& приказаніѧ текст той же, що й у редакції Б (арк. 409 зв.).

У доборі читань цього “блоку” помітно бажання укладачів створити збірник універсального змісту. Впровадження читань нелітургійного характеру, а також зміна жанрового спектру вміщених в учительне Євангеліє читань (страсті, життя святих, історія свят) змінювало характер пам’ятки – з літератури прикладного змісту, склад якого визначали потреби священничої практики, він перетворювався на літературу для індивідуального читання. Це особливо помітно після зіставлення українських учительних Євангелій з Учительним Євангелієм Каліста. М. Кучинська зазначає, що зміна функціонального призначення рукописних учительних Євангелій відбувалася не без впли-

²³ Про джерела деяких із цих текстів див.: *Яворский Ю.* Новые рукописные находки... – С. 51–55.

ву аналогічної іновірчої літератури: “З великою часткою ймовірності можна ствердити, що шляхом швидкої еволюції при каталізуючому впливі іновірчих визнань зі старої церковної літературної системи виокремився новий тип книги, який з успіхом міг реалізувати більшість гомілетичних потреб православної спільноти – і священників, і людей світських. Силою традиції було збережено жанрову назву збірника, проте це нове учительне Євангеліє виконувало скоріше функції західної Постилли, аніж відомого досі у Церкві Учительного Євангелія [Каліста – Г. Ч.]”²⁴.

Зауважимо однак, що репертуар читань у списках учительного Євангелія перемишльського типу не обмежувався трьома визначеними редакціями. Ці пам’ятки не були канонічними, тому вибір читань у конкретному списку міг залежати від суб’єктивного вибору переписувача чи ініціативи замовника, особливо, якщо антиграфом був список протографа чи однієї з ранніх його редакцій (А або Б), текстовий репертуар яких був ще досить обмеженим. Це стосується, зокрема, списків П-10, П-21, П-22, добірка святкових читань у них інша, ніж у редакції В. Особливо “багатим” є репертуар читань в учительному Євангелії початку XVII ст. П-10, що, крім недільних проповідей, містить читання у свята та дні пам’яті святих (відмінні від редакції В), а також широко добірку текстів агіографічного змісту та постанов Вселенських соборів.

Аналіз текстового складу учительного Євангелія перемишльського типу показав, що, незважаючи на неканонічний характер цієї пам’ятки, структура списків та репертуар поміщених у них читань мали системний характер. У процесі функціонування репертуар збірника кілька разів розширювався й охопив не лише євангельські читання та проповіді на всі основні богослужіння літургійного року (недільні, святкові, требні), а й тексти універсального змісту. Можна зробити висновок, що тоді в одному чи кількох церковних осередках західноукраїнських земель здійснювали цілеспрямовану роботу для створення корпусу проповідницької літератури (учительне Євангеліє перемишльського типу було однією із таких пам’яток), зорієнтованої на потреби нижчих верств православного духовенства. В умовах пришвидшення темпу та динаміки щоденного парохіяльного життя²⁵, зростання ролі проповідництва та за відсутності корпусу необхідної літератури автори й редактори учительного Євангелія перемишльського типу намагались укласти збірник, який би найповніше відповідав новим потребам священної практики – містив проповіді на основні богослужіння року, а також в умовах загалом низької обізнаності з основами християнського вчення не лише серед посполитих прихожан, а й серед парохіяльних священників, став для священників джерелом самоосвіти та підвищення рівня богословських знань. “Вони [автори українських учительних Євангелій – Г. Ч.] фактично створили новий самостійний літературний жанр на межі літератури літургійної та індивідуальної, домашньої. Жанр, що поєднав традицію та новаторство, Захід зі Сходом, православ’я з католицизмом та протестантизмом, якому (жанрові), однак, у результаті драматичних поворотів історії та літератури не судилося отримати власну типологічну назву”²⁶.

²⁴ *Kuczyńska M. Ruska homiletyka XVII wieku ...* – S. 32.

²⁵ *Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії.* – Львів, 2000. – С. 116, 147.

²⁶ *Kuczyńska M. Ruska homiletyka XVI wieku...* – S. 26.

Додаток

ОПИСИ СПИСКІВ, ЩО МІСТЯТЬ УЧИТЕЛЬНЕ ЄВАНГЕЛІЄ
ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ТИПУ

П-1*

[Учительне Євангеліє]
1588 р.
“Скотарське”

НБС, Fol. Eccl. Slav. 9

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, склад протографа. Втрати тексту в 1 та 2 нед. Всіх Святих, у нед. після Різдва, нед. перед Просвіщенням, проповідь у нед. після Просвіщення втрачена.

Видання тексту: Скотарське учительне Євангеліє – український гоміліар 1588 року. Текст рукопису підготував і видав М. Кочіш. – Сомбатгей 1997 (на с. 19–20 – література про пам’ятку).

П-2

[Учительне Євангеліє]
кінець XVI ст.

НМЛ, Ркк 326

Ст.-укр.; 2° (33,0 × 19,3); 336 арк., без кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція А; втрати у читанні на Різдво Богородиці (зберігся тільки початок).

Матеріал письма: папір із водяним знаком *кабан* (не ідентифіковано).

Письмо: півустав, букви високі, дбайливо виписані; на стор. по 22 рядки.

Художнє оформлення: на арк. 1 заставка рослинного характеру чорнилом та кіновар’ю; на арк. 125 бордюр плетінчастий контурний кіноварний; ініціали тонкі кіноварні з рослинними елементами, заголовні літери кіноварні; заголовки виконано нескладною в’яззю.

Оправа: дошки обтягнені темно-брунатною телячою шкірою, хребет відновлено свинячою шкірою світлішого відтінку; на верхній дошці тиснення геометричного характеру доріжником, у центрі трираменний хрест доріжником; на нижній дошці тиснення затерті; сліди двох застібок.

Стан: сліди реставрації XIX ст.: аркуші підклеєні по полю прозорим папером; арк. 26 зберігся фрагментарно (тільки нижня частина); на сторінках рукопису плями від вологи та грибка, на арк. 273–277 – жирні плями.

Провінісції та маргіналії: на арк. 5 зв. – 13 скорописом XVIII ст.: “В имѣ ѿца и сына и дѣха святаго // кѣпиль сню книгѣ до хра[мѣ] // вѣжѣіего до вольковын господинѣ // вольковынскын [закреслено] // вѣитѣ половиноу давѣ изъ своєю // женоу за ѿпѣщеніе грѣховѣ своихѣ // авы не важивьсѣ никто ѿ тоїи цѣркви // ѿдалити сїю книгѣ евангелііе оучительное // а гды вы важивьсѣ предати // вѣде проклатѣ на анаѣема воуде прокл&... // рокѣ бѣжого [виправлено:] аѣхо // ко храмѣ [виправлено:] до вольковын // кѣпила ейи громада изъ своєю // охотоу за свое здравне и за ѿпѣщеніе // грѣховѣ своихѣ // авы ей са не важиль никто оукрасти // бо мѣ по самыи локоть рѣкѣ вѣтати // грець дакѣвь писавѣ”; на верхньому полі арк. 126 зв. –

134 фрагменти вкладного запису почерком XVII ст., поле обрізано, тому відтворити запис неможливо; на арк. 131 зв.–132: “So(n)ga wielebnego X Ireiego Tierleckiego Presw Paniscowskiego w roku 1732 anno dni 4”; на арк. 264 зв.: “Евангеліе веси Панищева”; на арк. 15–15 зв.: “В селѣ Панищевѣ храмѣ Пре(с) ма(т) Параскевиѣ // Roku бжего anno 174 днѣ 6”; на арк. 16, 118 зв. підпис почерком XVIII ст.: “X Gzegorz Terlecky”; на арк. 80 зв.: “Благослови іереѣ Сиа книга веси Панищова названа & еван. Symon Żynkowycz Pysar Holye Pysanaia roku 1721 A dnia Aprylia”; на арк. 186 зв.: “Рокѣ божого ѿѿм дѣвѣтого & кѣ са слонце тмѣло мѣсаца днѣ кѣ юла”; на арк. 33 зв.: “Рокѣ бжего ѿѿнд писар григорни Толоцкии”; на арк. 128–129 проби пера, записи молитовного змісту во львівською мовою 1731 р.; на арк. 1, 108, 260, 336 зв. печатка “Національний музей во Львовѣ ім. Митр. Андр. Шептицького”; на арк. 1 запис чорнилом: “1068 / 10 № 317”.

Примітка: згідно із Книгою вступу, рукопис надійшов 13.12.1910 р. з Хрєвта.

П-3

[Учительне Євангеліє]
кінець XVI ст.

НБВ, Акс 2823, арк. 1–315, 352

Ст.-укр.; 2° (33,9 × 21,5); 316 арк., без початку і кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція А; початок рукопису втрачений, текст починається від проповіді у 1 нед. Посту; втрати тексту у 2 та 3 нед. Посту, на Благовіщення та Успіння Богородиці.

Матеріал письма: папір із водяними знаками *кабан, орел* (не ідентифіковані); збереглася нумерація зшитків (по 12 аркушів).

Письмо: півустав, букви високі, дбайливо виписані, на стор. по 22 рядки.

Художнє оформлення: ініціали тонкі кіноварні; заголовні літери кіноварні; заголовки виконано нескладною в'язю.

Оправа втрачена, замість неї до блоку книги пришито два прямокутні шматки грубого полотна; обріз книги, можливо, був позолочений.

Стан: блок книги деформований; рукопис зазнав значної дії вологи, аркуші забруднені, з розривами; арк. 1–7 тримаються на нитці зшиву; арк. 52, 252–253, 352 відокремлені від блоку; на арк. 311–315 наскрізна дірка; неправильна пагінація – повинно бути: ..., 17, 252, 253, 18, ...

Провінієнції та маргіналії: на арк. 1 запис вступу кінця XIX або початку XX ст.: “XVI вік, зъ села Деревні дек. Жолкевский”; на сторінках рукопису штамп “Biblioteka Narodowa”; на полях рукопису числені проби пера, записи поминального та господарсько-фінансового змісту XVIII – початку XIX ст., на арк. 89 зв. згадано населені пункти Sambor, Łopuszanka, Jawor.

Бібліографія: Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce. Katalog. Opracowali A. Nau-mow i A. Kaszlej. – Kraków, 2002. – S. 151 (опис); *Janów J.* Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich // Sprawozdania PAU. – 1947. – Т. XLVIII. – № 8. – S. 303 (згадка).

Мікрофільм: mf BN 15431.

II-4

[Учительне Євангеліє]
кінець XVI ст.

НБВ, Акс 2823, арк. 316–350, 353

Ст.-укр.; (31,8 × 20); 35 арк., фрагмент.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція А (?): євангельські читання та проповіді у другу (уривки), третю, четверту, п'яту (уривки) нед. Посту, [на Різдво] (без початку), на Обрізання Господнє, Богоявлення та Стрітіння Господнє.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *кабан* (не ідентифіковано); збереглася нумерація зшитків (по 12 аркушів).

Письмо: чіткий високий півустав, на стор. по 23 рядки.

Оправа втрачена; рукопис укладено в папку разом з іншим учительним Євангелієм кінця XVI ст. (у нас – список II-3).

Стан: аркуші зазнали дії вологи, роз'єднані, з розривами; неправильна пагінація – потрібно: 350, 340, 341 ... 349, 353, 330, 331 ... 339, 316, 317 ... 329.

Провінієнції: на арк. 353 зв. штамп “*Biblioteka Narodowa*”.

II-5

[Учительне Євангеліє]
кінець XVI ст.

НБВ, Акс 2930

Ст.-укр.; 4° (18,7 × 14,5); 310 арк. (I + 306 + II – IV), без початку.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, склад протографа; втрати тексту на нед. Митаря і Фарисея.

Матеріал письма: папір із водяними знаками *герб Еліта* (Каманін, Вітвіцька № 148, 149: 1590–1591 р.), *герб Габданк* (там само № 164, 166, 168: 1580–1583 р.), *підкова* (там само № 69: 1595 р.), *лебідь* (там само № 340: 1593 р.); арк. 299–302 з водяним знаком *місяць* (Лауцявичюс № 784, 785: 1692–1712 р.), не записані.

Письмо: півустав з елементами скоропису, на стор. по 20 рядків.

Художнє оформлення: ініціали тонкі кіноварні, заголовні літери кіноварні.

Оправа: дошки врівень із блоком книги, обтягнені шкірою.

Стан: арк. 19–21 випадають із блоку книги, верхній охоронний аркуш та арк. 10–17 тримаються на нитці зшиву; під час повторного зшивання порушено послідовність аркушів, потрібно: ... 7, 8, 21, 9, 10 ... 19, 20, 22, 23 ...; три кінцеві аркуші (без пагінації) – це уривки друкованих документів 1771 р., що стосуються Марії Зофії з Синявських, за підписом “*Atanazy Szeptycki biskup Przemyski Sanocki i Samborski*”. Покриття оправи потріскало, надірвалося, хребет зберігся невеликими фрагментами; збереглися елементи застібок.

Провінієнції та маргіналії: на арк. 1, 306 зв. печатка “*Ex Bibliotheca I. Snigurski Erpi P. SS.*”; на внутрішньому боці верхньої дошки оправи екслібрис (наклейка) “*Ex Bibliotheca-Capituli Ritus graeco-catholici Premisliensis Рук. I. F. 19*”; на охоронному аркуші штамп “*Бібліотека гр.-кат. капітули в Перемишлі. Ч. 77 інв.*”; на сторінках рукопису штамп “*Biblioteka Narodowa*”; на арк. 306 зв. запис переписувача молитовного змісту, скорописом; на охоронному аркуші та на арк. 6 зв. записи рукою А. С. Петрушевича (?).

Бібліографія: *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...* – S. 153 (опис).

Мікрофільм: mf BN 15620.

II-6

[Учительне Євангеліє]
кінець XVI ст.

НБВ, Акс 2756, арк. 21–253

Ст.-укр.; 2° (31,3 × 19,7); 231 арк., без поч. і кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, склад протографа; текст починається від нед. Пасхи.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *кабан* (Лауцявичюс № 3690: 1575 р.); збереглася нумерація зшитків (по 12 аркушів).

Письмо: півустав, букви високі, дбайливо виписані, на стор. по 23 рядки.

Художнє оформлення: тонкі ініціали та заголовні літери кіноварні; заголовки виконано нескладною в'яззю.

Оправа втрачена.

Стан: початок рукопису втрачено; рукопис зазнав дії вологи, папір струхлявів; блок книги напіврозштий, арк. 21–22, 33–34, 45–46, 135–137, 245–246, 253 випадають із блоку; арк. 23–24, 135, 137 надірвані, з утратами тексту; неправильна пагінація: арк. 21, 22 повинні йти за арк. 252. Арк. 253 не записаний, очевидно, його використовували як форзац або охоронний аркуш.

Провісінці та маргіалії: на нижньому полі арк. 229–235 запис XIX ст. “Nis liber // cui titulus // Evangelium // proprie // Competit Eulesiae // Odrechovinsi sub titulo // s. Joanis Baptistae”; на арк. 21 записи вступу: “2-а полов. XVI в., знак “кабан”, ч. 89 б, Волиця дек. Сяноц[ького] гесте Одрехова”; на арк. 253 числені проби пера, записи господарського змісту XVIII ст., затухаючі; на арк. 127 – проба пера XVIII ст., згадано: “[...] jegomosci Pana Alexandra Jaworskiego pisarza grockiego Sanockiogo [...]”; на арк. 134, 155 зв., 215 – записи XVIII ст. однією рукою, згадано “Fedor Lewicki Bakaliar wolick[ij]”; на сторінках рукопису штамп “Biblioteka Narodowa”.

Бібліографія: Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce... – S. 147 (опис).

Мікрофільм: mf BN 15367.

II-7

Єв(г)ліє оучитє(л)ное
близько 1605 р.
“з Гростянця”

НБВ, Акс 2584

Ст.-укр.; 2° (28,5 × 18); 468 арк., без поч.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В.

Матеріал письма: папір із водяними знаками *герб Любіча* (Siniarska № 578: 1603–1601р.), *кабан* кількох типів (Briquet 13595: 1599 р.), *герб* (Лауцявичюс № 1047: 1603 р.); збереглася нумерація зшитків (по 12 арк.).

Письмо: півустав кількома почерками без чіткого розмежування; кількість рядків на сторінці різна: від 27 до 31.

Художнє оформлення: заставки (2): арк. 4 – плетінчаста кіноварна, арк. 13 – рослинна з антропологічними елементами (кіновар, жовта фарба); ініціали тонкі з рослинними елементами кіноварні, іноді зі вкрапленнями жовтої фарби; заголовні літери кіноварні; заголовки виконано нескладною в'яззю.

Оправа: дошки в темнобрунатній шкірі, нижня частина прикрашена простим роликковим тисненням.

Стан: арк. 1–26, 293 відокремлені від блоку книги, арк. 303–310 тримаються на нитці швику, арк. 405 обрізано по полю; арк. 467, 468 – уривки кириличного рукопису XVII ст., що був використаний в оправі; покриття оправі полушилося, пошкоджене комахами; хребет зберігся приблизно на ¼; збереглися елементи застібок; внутрішній бік верхньої дошки оправі підклеєно фрагментами кириличних рукописів XVII ст. (?).

Провінієнції та маргіналії: на арк. 4 зв. – 10: “[...] Коупи(л) сїю книгѣ ра(в) в(ж) Тимоѳеи ка(ч)ма(р) трѣста(н) // скии. глаголемаѣ ѿ(г)лїе оучитє(л)ное за ѣ зо // лоты(х) без деса(т) грошни и прида(л) еѣ коу цркви // рождество бтѣа бца в селѣ трѣста(н)ци [...] ро(к) в(ж) ѡхѣ”; на арк. 279 зв.: “[...] Коупи(л) сїю книгоу ра(в) вжїи Тимоѳеи съ женоу своею Ѡгаѳїею ка(ч)ма(р) трѣста(н)скии. за ѣ золоты(х) и за ѣ гро(ш) и прида(л) еѣ коу цркви. рождество бтѣа бца в селѣ трѣста(н)ци. за мила(г) нашего еп(с)па Мїханла Копыстенска(г) премыска(г) и самворьска(г) и за па(н) наше(г) дѣди(ц)ка(г). старосты премыска(г). Дрогае(в)ска(г). и за ста(в)на(г) пана Кроуко(в)ска(г). и за Ѡца Павла. и Григорїа. рекомаѣ книга. ѿ(г)лїе оучитє(л)ное. [...]”; на арк. 405 зв. скорописом: “Ро(к) в(ж) ѡхѣ вѣнна была барзо вє(л)ка коло Кракова на кролѣ воевали полѣци за зрадѣ а же и(х) поча(л) былѣ зражѣти. на ѣ. миль стоѣли воска. вколо а Ѡ кракова нѣхали до москве. и събравшисѣ и(з) сѣдомирѣ прїи(е)хали по(д) пе(р)мышль панове ста(д)нищи из пно(м) Геревурто(м) поткалисѣ по(д)менового мѣста в селѣ Бѣблѣ и powyша во(н) и пана Геревурта [пришли] и на замо(к) премыскии его принесоша р(к) ѡхѣ-го” на арк. 1 запис початку XX ст.: “... з села Тростянця ...”; там же штамп “Библиотека гр.-кат. капітули в Перемишлї. Ч. 73 інв.”; на сторінках рукопису штампи “Biblioteka Narodowa”, а також підкреслення та помітки А. Петрушевича (?); на внутрішньому боці верхньої дошки оправі – старий номер “Рук. I. F. 12”; на хребті наклейка “73”.

Бібліографія: Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce... – S. 140 (опис); *Janów J.* Język ruski w ewangeliarzu kaznodziejskim z Troscianca XVI w., wstęp i część I: Cechy fonetyczne // Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie. – 1929. – R. IX, zes. 2. – S. 197–206 (опрацювання); *Його ж.* Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich // Sprawozdania PAU. – 1947. – T. XLVIII, № 8. – S. 303 (згадка).

Мікрофільм: mf BN 14281.

П-8

ѿ(г)лїе оучитє(л)ное

НМЛ, Рук 95

1615 р.

переписувач Ігнатій Гостиславський,
диякон перемишльський

Ст.-укр.; 2° (32,7×19,5); 421 арк., без початку та кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В; вступна частина (арк. 4–7 зв.) збереглась фрагментарно; основний текст – зі значними втратами: читання у нед. Митаря та Фарисея (арк. 1–3 зв.) без кінця, далі від 5 нед. Посту, читання у нед. Пасхи та Світлого тижня втрачені; святкові читання обриваються наповіді у день Св. Петра та Павла.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *подвійний герб* (І. Каманін № 930, 931: 1614–1616 р.); збереглась нумерація зшитків (по 8 арк.); на верхньому полі арк. 7–114 буквенна пагінація XVIII ст. (?).

Письмо: півустав, букви високі, дбайливо виписані; на стор. по 22 рядки.

Художнє оформлення: заставка на арк. 1 плетінчаста кольорова (кіновар, чорнило, жовта фарба); рамка на арк. 27 – рослинний орнамент кіновар’ю; кінцівки (2): на арк. 209 фігурна кіновар’ю та чорнилом, на арк. 231 плетінчаста кіновар’ю; ініціали високі кіноварні з рослинними та орнаментальними елементами, іноді із крапленнями чорнилом; заголовки виконані в’язю кіноварні, на арк. 19 зв., 27 – з рослинними елементами; на арк. 63 зв. текст написано у формі хреста, у фігурній рамці чорнилом та кіновар’ю, зверху напис “ІНЦІ”.

Оправа: дошки у брунатній шкірі, прикрашеній сліпим тисненням; на верхній дошці ромбоподібний осередник; хребет відновлений у кінці XVIII ст., зі свинячої шкіри яскраво-брунатного кольору; збереглися елементи 2 застібок.

Стан: неправильний порядок, потрібно: 4, 5, 6, 1, 2, 3... 327, 334, 328... 333, 334, ...; під дією неякісного чорнила арк. 1–180, 293–421 потемніли, текст місцями не прочитується взагалі, окремі букви чи й цілі фрагменти тексту “висипались”; у місцях найбільших втрат аркуші підклеєні білим або прозорим папером; арк. 19, 20 відокремлені від блоку; на арк. 246–247 темні плями від вологи; арк. 292 обрізано по полю без втрати тексту.

Провінієнції та маргіналії: скорописом на верхньому полі арк. 1: “ро(к) а́хєї”, там же на нижньому полі: “р(к) в(ж) а́хєї м(с)ца декеврія ̅ // изволеніє(м)ь Ѡца и б̅лговоленіє(м) сына и съвр̅шеніємь // єтго д̅ха изволиль а равь б̅жін б̅ценноерен”, продовження на арк. 6 зв.: “Игна́тін Гостиславскіи смирены(и) діако(и) пре(м)скы(и)”; на бічному полі арк. 29 запис скорописом XVIII ст.: “Będzie jako drzewo wsadzane nad strumienmi wod które swoy owoc da czasu swojego a liscie iego opadnie u wszystko co kolwiek czyliście będzie poszczescosi (?)”, запис дублюється на арк. 342 зв.; на нижньому полі арк. 346 запис скорописом XVII ст.: “&дній мою плотъ и пи&й мою кровь иматъ животъ в̅ѣчныи и аз востъкрешу его во по(с)лѣдъни(и) день”; на арк. 364 запис скорописом XVII ст.: “Євангеліє Ѹчите(л)ное”; на нижньому полі арк. 1, 421 зв. печатки “*Exlibris M. M.*”, на арк. 421 зв. ще й “*Печать ц̅вного м̅зєл во Львовѣ*”; на внутрішньому боці верхньої кришки оправи записи “Ркк-95” “F-95”, “КВ-95/510805”; там же штамп “*Національний музей*”; на верхній дошці оправи – наклейка з номером “95”, нижче дописано: “510805”.

II-9

[Учительне Євангеліє]
перша чверть XVII ст.

НБВ, Акс 2757

Ст.-укр.; 2° (30,2 × 18,5); 417 арк. (1–416, 418), без початку і кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В; текст починається від другої нед. Посту; на арк. 11–11 зв. – фрагмент повчання у нед. М’ясопусну.

Матеріал письма: папір з водяними знаками *подвійний герб* (Каманін, Вітвіцька № 930, 931: 1614–1616 р.), *ріжок* (там само № 767: 1618 р.), *подвійна лілія* (там само № 601: 1612–1622 р.); збереглася нумерація зшитків (по 8 аркушів).

Письмо: півустав з елементами скоропису, літери високі (4 мм), переважно прямокутні, зі значним нахилом вправо; на сторінці по 26 рядків.

Художнє оформлення: на арк. 230 – заставка та ініціал плетінчасті кольорові, можливо, із використанням позолоти; ініціали тонкі суриком, у тексті малі заголовні літери суриком; заголовки виконані нескладною в’язю.

Оправу втрачено.

Стан: блок книги деформований; початкові аркуші рукопису втрачено; папір зазнав дії вологи, струхлявів, потемнів, літери місяцями випадають, іноді з утратою тексту; арк. 11 штий неправильно, він повинен починати рукопис; арк. 418 відокремлений від блоку книги, зім'ятий, зберігся також невеликі розрізнені фрагменти цього ж рукопису (без пагінації), зміст записів на них встановити не вдалося.

Провінієнції та маргіалії: на арк. 1 – запис початку XX ст.: “Зъ Старого Села дек. Олещицкого”; там же штамп “Библиотека гр.-кат. капитули в Перемишлі. Ч. 88 inv.”; рукопис укладено в картонну папку з написом “Библиотека евангелій въ Перемишлі Ч. 88”; на сторінках рукопису штампи “Biblioteka Narodowa”; на полях рукопису – численні виправлення до тексту пізнішого часу, проби пера, записи кінця XVII–XVIII ст., зокрема, на арк. 209 зв.: **Татарє вили подо Лвово(м) в року а́хче [...]**, арк. 209: **Главно(и) памѣти королѣ мило(с)тнвого івана Говецкого преставление его року вжиѣ а́хчѣ мѣца іюн [...]**, на арк. 209–211, 225 зв. записи господарського (зокрема, про ціни на збіжжя), метеорологічного та молитовного змісту; на арк. 225 зв. у записі 1749 р. згадано село Кобильниця Руська.

Бібліографія: *Rekopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...* – S. 148 (опис); *Janów J. Tłumaczenia ruskie z Postylli M. Reja w ewangeliazach kaznodziejskich XVI i XVII wieku // Sprawozdania PAU. – 1929. – Nr 10. – S. 310–319* (текстологічне зіставлення з «Постиллою» М. Рея); *Його ж. Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich...* – S. 303 (згадка).

Мікрофільм: mf BN 15368.

П-10

[Учительне Євангеліє]
початок XVII ст.

НМЛ, Ркк 431

Ст.-укр.; 2° (31 – 20); 303 арк., без початку і кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція Б (?). Початок утрачено, текст починається від проповіді у нед. Блудного Сина. Репертуар читань у цьому списку значно ширший від інших списків, а їх уклад дещо інший, особливо у “святковій” частині.

[у нед. перед Воздвиженням] (арк. 144–146, текст такий же, що й у редакції Б);

[8.09] **Ро(ж)дєство пр(с)тыѡ вл(д)чца нашєѡ бѣца** (арк. 146 зв. – 149 зв.);

Бє же чти въведенію бѣци (арк. 149 зв. – 151);

Начни празникѡ на бѡговѣщеніє (арк. 151 зв. – 153 зв.);

Чти сїє ро(ж)дєствоу хѣвѣ на ү(т)рни (арк. 153 зв. – 155 зв.);

Чти же сїє ро(ж)дє(ст) бѣци и въведенію (арк. 155 зв. – 156 зв.);

[14.09] **Въздвиженіє чє(ст)ного и животворящаго кр(с)та гнѡ** (арк. 157–160 зв.);

[26.10] **Стр(с)ть єтго м(ч)нка домитрїѡ слово** (арк. 161–162);

[6.12] **Иже въ єты(х) ѡца нашего никола еп(с)кпа мѡ(р)скїѡ лїкїѡ** (арк. 162–162 зв.);

[у нед. перед Різдом Господнім] (арк. 163–168, текст такий же, що й у редакції Б);

[на Різдо Господнє] (арк. 168 зв. – 173, текст такий же, що й у редакції Б);

[у нед. після Різдва Господнього] (арк. 173 зв. – 178, текст такий же, що й у редакції Б);

- [на Божоявлення] (арк. 178 зв. – 183, текст такий же, що й у редакції Б);
 [на Стрігнення Господнє] (арк. 183 зв. – 186, текст такий же, що й у редакції Б);
 [9.03] **Мѹченіе сѣты(х) великомченикъ иже в севастїи мчныхъ м** (арк. 186 зв. – 190 зв., без кінця);
 [у день пам'яті Св. Іллі (?)] (арк. 191–192, без початку);
 [15.08] **Оуспеніе пр(с)тыа вл(д)чца наше бѣца** (арк. 192 зв. – 195 зв.);
На посценіе цркви котрое бывае(т) на сѣты(х) апстоль петра и павла (арк. 196–199 зв.);
Слово при погребѣ вѣрны(м) хр(с)тіаномъ (арк. 200–205 зв., текст такий же, що й у редакції Б);
Наѹка предъ слябомъ 8 сѣгон цркви (арк. 206 – 210 зв.);
Десѣтеро во(ж)а приказанїа (арк. 210 зв. – 220 зв., текст такий же, що й у редакції Б);
А се в смртны(х) грѣхо(х) (арк. 220 зв. – 225 зв.);
Пре(д)словіе в мѣцѣ хѣвѣ и в страсти его сѣгон мл(с)ти (арк. 226–238 зв., без кінця, текст такий же, що й у редакції Б);
 [житіє Св. Константина (?)] (арк. 239–243, без початку);
Житіе сѣго а-фа(н)сїа архїеп(с)копа алеѡа(н)дрїискаго (арк. 243–253);
Житіе и(ж) вѣ сѣты(х) ѡца нашего васїла великаго архїеп(с)копа кесарїа каппадокїемъ (арк. 253–261 зв.);
Житіе и(ж) во сѣты(х) ѡца нашего грїгорїа бгослова цриграда з назнань-зенж (арк. 262–270 зв.);
 [13.11] **Житіе иже вѣ сѣты(х) ѡца нашего їоанна златоустаго патрїарха цриграда** (арк. 270–281, текст із втратами);
Сѣворь і вы(с) вѣ лѣто ѡ сѣтворѣна свѣта еїцї.го (арк. 281–281 зв.);
А сѣворь вѣ лѣто ѡ сѣтворѣна свѣта еїцї.го (арк. 281 зв.);
Е сово(р) вы(с) во лѣто ѡ сѣтворѣна свѣта сѣпѣ (арк. 281 зв.–282);
С сѣворь вы(с) вѣ лѣто ѡ сѣтворѣна свѣта сѣлѣв (арк. 282–282 зв.);
 [3.04] **Житіе сѣго ѡца никиты игумена медїїнскаго** (арк. 282 зв.–284 зв.);
В иконоворствѣ еретическо(м) и в се(д)мо(м) соворѣ (арк. 284 зв.–286);
Ге(д)мын сѣво(р) вы(с) вѣ лѣто ѡ сѣтворїна свѣта сѣтї.о (арк. 286–290);
 [4.12] **Пр(д)внаго ѡца нашего їоанна дамаскина** (арк. 290–303 зв.).
Матеріал письма: папір із водяним знаком *сокира* (Каманін, Вітвіцька № 567: 1612–1629 рр.), *подвійна лілія* (там само № 598: 1607–1614 рр.), *ріжок* (там само № 766: 1612 р.).

Письмо: півустав з елементами скоропису, на стор. по 30 рядків.

Художнє оформлення: ініціали тонкі, високі з невеликими рослинними елементами, іноді плетінчасті контурні кіноварні, заголовні літери кіноварні; заголовки виконано нескладною в'яззю; на сторінках рукопису кілька зображень аматорською рукою чорнилом: на арк. 36 зв. – дзвіниця, на арк. 63 – Ісус Христос, на арк. 162 зв. – хрест.

Стан: сліди кількох непрофесійних реставрацій: у місцях втрат частина аркушів підклеєна білим папером XVIII ст., текст не дописано; інші аркуші підклеєно прозорим папером початку ХХ ст.; на сторінках рукопису – численні темні плями від вологи та грибка, незначні пошкодження, завдані комахами; між арк. 190–191 та 278–279 вирізано по п'ять аркушів, залишилися невеликі смужки; арк. 303 зберігся фрагментарно.

Провісників та маргіналій: на арк. 3 зв.–11 зв. уривки запису XVII ст.: “... ніє(м) ѿца и совершение(м) сѣна и // дѣха коуп ... бѣго.. // ... оу ... гаврило из братомъ свон(м) тимъ // ко(м) сенови шле(х)новл(т) (?) // ... ницьѣ рекомѣю книгоу еу(г) // оучите(л)ное за золоты(х) полскихъ л (?) // ли(ч)вы по(л)ски а придали еи до // це(р)кви &сени(ц)кон до храмѣ собо(р) // сѣтого арха(н)гела миханла за ѿпѣще // ніє грѣхо(в) свон(х) вишенменованыхъ // гаврила и тимофея и оусопши(х) // родителен свон(х) семишна шгафи(н) // феш(до)ра шлеѣеа іл(н)а пелаги // а хто бы ма(л) такови // жебы ма(л) тоуоу сѣтоу книгж ш ... // ... онико(м) цѣрко ...”; на арк. 36 скорописом: “рокѣ бѣжого дѣчѣ коли саранча летѣла шкоди великон начинила людемъ рокѣ божого дѣчѣа заразѣ миши изѣли потомѣ и шкоди великон людемъ начинили барзо. Тогожь рокѣ пре[ставилс&] благородни равь [бѣжин] сцени ерен гри[горин] намѣсникъ старо[самборскій]”, на арк. 73: “рокѣ бѣжого дѣчѣ преставилс& благородни(н) равь бѣжи(н) ерен григори жробекѣ намѣсникъ старосамѣворски(н)”; на арк. 73 зв.: “Рокѣ божого дѣфнїи [очевидно, дата записана неправильно, оскільки нижче проби пера тією ж рукою із датою 1660 р.] шженилс& а рокѣ нѣ, поставил(л)с& на ди&кѣнство того(ж) рокѣ былѣ голодѣ велики(н) цю было полѣмѣрокѣ жита по шесть золотыхъ а полѣмѣрокѣ швѣса было по тал&рѣ”, підписано: “*Diakun &senusku renkoю swoieю(!)*”; на арк. 146 скорописом: “рокѣ бжого дѣчѣс оуродилѣс& мл(д)ницѣ іванѣ сынѣ ѿца Васілі& &сеницкогю крестилѣ ѿцѣ іванѣ &сеницькин к. Мотра Кослюніога рокѣ бѣжого дѣчѣ, оуродилѣс& Василѣ такѣже Васіла &сеницькогю тонже и св&щенникъ крестилѣ тажѣ и ка... *podpis renki оуса Bazylego jasienskiego y potomkow iego &kze curka urodzila sie roku 1713 miesionca marca 16 kriscil оyciec semyon iasienicky trymala imosć pani Samoslawa Jaworska*”; на арк. 199 зв.: “рокѣ божого дѣчѣс днѣ 3 септевриѣ родилѣс& равь вожин іванѣ сынѣ шца Васіліа Василѣ по немѣ родилѣс& рокѣ бѣжого дѣфа днѣ кѣ, деке(м)вриѣ”, нижче запис дублюється польською мовою; на арк. 99 зв.: “*Roku panskiego 1721 dokonczajęcego sie przed swiętym mikolaieм d 25 nowembra jasnie wielmożny jmsc ...ięz Heronim sstrycki eppiskop Przemyskiy Sanocky Samborski odprawował rewizyio w cerkwi jasienskiey w rozluczczu nocował; drugiego dnia w jaworze w cerkwi dulney 8 swietego mikolaia chwale Boze odprawował y wode swięcił y dwurъ wielmożnego jmsc pana samoielia jaworskiego Dubika miecznika Kyiowskiego subdelyga& grodzkiego przemiskiego poswięcił тreciego dnia y z iawory wyjechał do Turzego do swoi maietnosć*”; на арк. 159 зв. скорописом: “... y cicho было ба[r]zo tylko ze chmurno было slonca nie widno jak na boze narodzenia widno было ... bardzo было jasno y w nocy mruz był wielky a w dzien jasno было bardzo bez cały dzien slonce grzalo to iest na swiontego Bazylego wielkiego ruskiego od tego dnia zaczyna się szenzliwie nowy rok to iest 1723 na polski swieta bardzo было wiatrno y z sniegiem mokrym[;] w tym roku 1722 siła dzieciy pomarło na gardła a iedni się poprzechorowywały y rozne przypadki byli na ten czas na ludzi na cały swiat Bazyły jasienski podnamiesnicz starosamborski ręko swoiо w tym że roku pszenica się nie wrodzila była wszendzie na podguru i na pokuciu w tym roku przed swiętym michayłem szoltysi jasienski pogorzely we srode a na zaiutr swiętego michayla y w rypianci popowstwo y wuyt zgorzał y za to stracona curka Kalymanowa pred Bozym narodzeniem ruskim”; на арк. 79 зв. запис почерком XVIII ст.: “*Bazyli Moiseowycz spektor Jasenskiy*”, тією ж рукою на арк. 108: “*Sane& Mary& Virgo ego Bazyl Moiseowi...*”; на арк. 167 зв. запис скорописом першої половини XVIII ст.: “... bydło w rozluczczu ginieło [8] wolczym 8 smeretce y do iasienicy y preniosło się do Sundakowego

Hrynia bo тоже странѣ пистиріє пианѣючи стражѣ авыса всюдѣ не розмножило промешкѣ стада алѣ & сѣ быдла в тон часѣ аггль г(с)днѣ надѣ весею и надѣ храмомѣ станѣлѣ и свѣтлостѣ г(д)нѣ освѣтила ихѣ и рече ангелѣ ко людемѣ не вонтесѣ тилко перестанте бѣга вбражати грѣхами а & тон гнѣвѣ оутолою пана своего и заразѣ потомѣ в & сеницѣ перестанѣло быдло гинѣти & кѣ три рази изѣ працеснемѣ сего вбышли и молевни до престои вцѣ вдправили”; на арк. 169 зв.–170 курсивом: “преставилася равнина вожіа фтеодосіа малжонка Василіа Копачового рокѣ вожіа аѣ31”; на арк. 172 тією ж рукою: “рокѣ аѣи преставилася священныи ерен григорини & сеничкии на воскресеніє христово по вечерни дѣх богѣ вдавъ которомѣ дан боже со сватыми шпочивати. Того же рокѣ оутопилася ерен Григорини & блоновскіи предѣ рождествомѣ стаго Іванна пророка и предитечѣ крестителіа г(с)д”; на арк. 195 зв. курсивом: “рѣо аѣхов того рокѣ іванѣ сынѣ диакѣновѣ постригавса на ерества тогожь рокѣ голодѣ велики былѣ цю было полѣмѣрокѣ ввѣса по золотыхѣ чотыри а жито по золотыхѣ вѣ тогѣди люда оѣ & сеници оѣмерло повѣтритаста (?)”; там же нижче іншою рукою недбалим курсивом: “ро во аѣчѣ, преставилася ерен іоан & сени(ц)к мѣ(с) ноємвриа дна кѣ”, записи польською мовою 1696–1698 рр., нерозбірливі; на полях рукопису проби пера XVIII ст., записи молитовного та афористичного змісту польською та латинською мовами: на арк. 73 зв. почерком XVIII ст.: “Во юности не хотѣте трѣждатисѣ во старости слѣ постра(ж)деш”, підписано “поповѣ синѣ”; на арк. 164 зв. скорописом XVIII ст.: “*Gdyby aniely pisarzami gwiazdy piorami niebo papierem morze kalamarem jeszczeby mądrosci boze nie wypisał...*”; на арк. 195 курсивом XVIII ст.: “Сынѣ премѣдрѣ веселитѣ вѣца сынѣ безѣменѣ печалѣ матери своєи”; на арк. 211 зв. скорописом першої половини XVIII ст.: “*Kto chce mec charakter dobry niech pisze często polozywszy lokiec na stole meźnie nie nachilac się piono nie sciskac tylko tak trymac miernie aby się w rękę nie chwialo. Pamiętaj człowiecze ze cia smierc posieczе у do grobu powleczе nie bondz tak wspanialy pyszny у wzgardzialy. Treba pamiętać co się stanielo nad anielem za руchu а nad praoycem naszym за lakomstwo*”; на арк. 257 зв. скорописом XVIII ст.: “Помощѣ моѣ вѣ сотворившаго небо и землю помни пане на давида и на покорѣ его. Пиши часто не лѣнисѣ ниско барзо не хилисѣ позиран на лѣтерѣ анѣ машѣ папѣрѣ”; на арк. 153 зв. скорописом XVIII ст.: “... хоровѣ клетнотѣ ... манстатѣ всего свѣта кролѣ ти естесѣ перла дрога незмѣрнаго пола кто вѣдетѣ оутѣкати подѣ твою вворонѣ завше вдержитѣ оѣ неѣтѣ коронѣ в чистаѣ панно зоре преслѣчнаѣ всѣхѣ хоронѣ ангелскихѣ црице вѣчнаѣ вишшасѣ надѣ хорн матѣка свѣта оупередн на(с) на многне лѣта в чистаѣ панно & снѣшиа в слонца имени твоємѣ нѣгди нѣмашѣ конца анѣ & зыком можемѣ вимовити анѣ рѣкою можемѣ ви...вити в матко наша на прозѣвѣ горяча вворони насѣ в морѣ и меча ависмо тебе гонне вихвалѣли за вворонѣ тебе прославлѣли вислѣхан же на(с) нашаѣ помощѣ лежаче в ірѣсеѣ в тѣшкон немоци оупроси матко сина своего и бѣа абы нам была до неба дорога у тронци славимага єдинаго бога”; на арк. 194 зв. запис курсивом XVIII ст.: “Помышлѣю вка&нныи азѣ оупадаючи во грѣхи щоразѣ в како престанѣ сѣдін и вѣрѣ”; на сторінках рукопису є помітки олівцем.

Примітка: згідно із Книгою вступу, рукопис надійшов 18.10.1932 р. з Деревні.

П-11

[Учительне Євангеліє]
початок XVII ст.

ЛІМ, Рук 105

Ст.-укр.; 2° (30,5 × 19,5); 11 арк., фрагмент.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В (?), уривки євангелієвських читань і проповідей у нед. Самарянки арк. 1–2 (фрагмент), у нед. Сліпородженого арк. 2 зв.–5 зв., у четвер на Вознесіння Господне арк. 6–6 зв. (фрагмент), у 31 нед. арк. 7–7 зв. (фрагмент), на Св. Петра та Павла арк. 8–11 зв. (фрагменти).

Матеріал письма: папір із водяним знаком *сокира* (Лауцявичюс № 1709: 1608–1609 pp.).

Письмо: півустав, на стор. по 25 рядків.

Художнє оформлення: ініціали тонкі високі з рослинними елементами та заголовні літери кіноварні; заголовки виконано нескладною в'яззю; на арк. 7–7 зв. заголовні букви не вписано.

Стан: аркуші розшиті, роз'єднані, пошкоджені гризунами, краї потерті, на деяких – темні плями від вологи.

Провінісції: на нижньому полі арк. 11 зв. запис олівцем “ЛІМ–Рук 105”; на папці, у якій зберігається рукопис, наклейка зі старим номером “84”, а також написи “394”, “80”.

Бібліографія: *Свинцицкий И. С.* Опись музея Ставропигийскаго института во Львове. – Львов, 1908. – С. 32 (№ 105).

П-12

[Учительне Євангеліє]
кінець XVI ст.

ЛНБ, АСП–410

Ст.-укр.; 2° (32,5 × 20); 1 арк., фрагмент.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, уривок проповіді у 5 нед. після П'ятдесятниці.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *кабан* (Briquet № 13584: 1594 p.).

Письмо: півустав великими, дбайливо вписаними буквами, на стор. 22 рядки.

Художнє оформлення: заголовні літери кіноварні.

Стан: аркуш забруднений, краї потерті.

Маргіналії: на нижньому полі запис чорнилом (XIX ст.) “Рук. отъ М. Шашкевича”.

П-13

[Учительне Євангеліє]
перша третина XVII ст.

ЛНБ, АСП–409

Ст.-укр.; 2° (22,5 × 19); 1 арк., фрагмент.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, уривок проповіді у нед. Митаря і Фарисея.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *сокира* (Каманін, Вітвіцька № 567: 1612–1629 pp.).

Письмо: півустав, літери середнього розміру.

Стан: нижня частина аркуша надірвана, підклеєна папером пізнішого часу.

Провінісції: на нижньому полі запис XIX ст. чорнилом: “Рукопись находилась у покойнаго Маркіяна Шашкевича въ Новоселкахъ”.

П-14

Євґліє оучитє(л)ное

НБВ, Акс 2831

1637 р., село Явірник

переписувач Іоан Гаврилевич, ієрей Явірницький

Ст.-укр.; 2°(30,5 × 19,5); 283 арк.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В.**Матеріал письма:** папір із водяним знаком *сокира* (Каманін, Вітвіцька № 580: 1639–1640 р.).**Письмо:** недбалий півустав, кількість рядків на сторінках різна; збереглася нумерація зшитків (по 8 аркушів) та аркушів (починаючи від сучасного арк. 10).**Художнє оформлення:** на арк. 1 – рамка чорнилом та суриком, у яку вписано заголовок книги; заставки (3): на арк. 2 плетінчастого характеру, на арк. 10, 160 – рослинного, усі виконані чорнилом та суриком; ініціали тонкі з рослинними елементами суриком; заголовні літери суриком та чорнилом.**Оправа:** дошки, обтягнені шкірою, прикрашені простим геометричним тисненням, на верхній дошці – тиснений середник зі зображенням Розп'яття із Предстоящими.**Стан:** блок книги виходить з оправи; арк. 46, 53, 54, 61, 70, 77, 126, 192, 199, 279 відокремлені від блоку, арк. 1–3, 94, 125, 279 тримаються на нитці швику; значна частина аркушів пошкоджена комахами, з розривами по краях; покриття оправи забруднене, надірване, в місцях згину тріснуло, тиснення затерті; збереглися фрагменти ремінців і металевих застібок.**Провінієнції та маргіналії:** на арк. 1–1 зв. запис у рамці, півуставом: “Є҃ъ ѿго(м) починаемъ євґліє оучитє(л)ное книга зовема ѿ всѣ(х) четыре(х) єв(г)листо(в) и(з)брана и всѣми є҃тymi и ѿ мн[о]гы(х) бж(с)тве(н)ны(х) писаныи и предана цркви бжии. веси &ворникоу при храмѣ с(т) великом(ч) Домитріа. в лѣ(т) ѿ сѣ(з)даніа & мира зрмі а ѿ ро(ж) хѣа аѣіз выписана // м(с)ца ма(р)та днѣ кѣ. Івань гаврилеви(ч). ієреи &ворні(ц)ки(и) сію книгоу выписалъ роукою своєю вла(с)ною троудолобіє(м) свои(м) и накладомъ свои(м) вла(с)ны(м) воуано ємоу ен продати &ко свое. за его м(л) селвестра воуити(л)скаго єп(с)па перемыскаго и са(м)ворьскаго”; низом арк. 11–19 скорописом: “[...] Сию книгу глаголюю Ивангеліе Учителиное купилъ // сщении ієрен Феодоръ презвитеръ Волоцкіи // во вси &ворникъ за золотыхъ пѣтѣ свои(х) // власныхъ длѣ свои потревы и читанѣ дѣховного // куплена засѣ естѣ рокъ бжго аѣа. // м(с)ца вктоврѣ днѣ кз [далі витерто]”; на арк. 2 запис першої половини XVIII ст.: “Си & книга Євангеліе Учителиное естѣ вельного ѿца Павла Євѣдинского презвитера Волоцкого”, на арк. 1 тією ж рукою, але іншим чорнилом: “Си & книга власно вельного ѿца Павла Євѣдзѣнського презвитера Лодинского”; на арк. 283 зв. записи метеорологічного (між іншими згадка про затемнення сонця 23 квітня 1715 року) та господарського (ціни на сільськогосподарські продукти 1714–1715 рр.) змісту; численні записи першої половини XVIII ст. (1700–1731 рр.) скорописом однією рукою (Павла Свідинського?) (подаю в хронологічному порядку): арк. 45 зв.: “Рокъ бжго аѣ преставилсѣ славетны(и) Дамнѣнъ Глоновскіи дѣкѣ волоцкіи и похованыи честно при церквѣ волоцко(и)”; арк. 9 зв.: “Рокъ бжго аѣд. &снѣвелмо(ж)номѣ панѣ Грегоромѣ Угинскомѣ старостѣ жмѣцкомѣ гетманови литовскомѣ попалли шведы и поронивали внивечѣ вбернѣли вшитки маѣтности то естѣ Диновскіи

Ключ и Домъбровскіи, мѣсто Диновъ на тры заводы палили (sic!), в Дѣбровѣ замокъ спалили, вшитки добра пѣн&зи срѣбела конѣ караці га(р)маты, забрали и три цѣрки власныи Григоріи& Угинского в неволю тынжъ шведы вз&ли Тевѣла& Угинска& гетманова литевска& matka тыхъ цѣрекъ ледво з Дѣбровы передъ шведами ѳтекла ажъ подъ Бесчадъ пото(м) в пѣль рѣкѣ &снѣвелможныи Григоріи Угинскіи ввыи цѣрки свои вла(с)ныи ѿ шведовъ вдывралъ. и за свои маетности инши(м) паномъ добра рѣиновалъ. Того(ж) рокѣ весъ Воло(д)жъ шведы вшиткѣ спалили. не зостала тилко церковъ а халѣпа една івана Кѣдлы кравцѣ& Волоцкокого”; арк. 156 зв.: “Рокѣ бѣжо айѣд м(с)ца августа. Выпалили шведы мѣстечко Дѣновъ и села до него належачіи на три заводы палили в Дѣбровѣ замокъ вниветъ вбе(р)нѣли гарматы стада быдла пѣн&зѣ забрали замокъ спалили зрѣиновали и села до того(ж) замкѣ належачіи попалили. В селѣ Воло(д)жѣ в той часъ жаденъ вѣдино(к) не зосталъ тилко халѣпка една кравцѣ& Кѣдлы и церковъ также люде загасили в тойже часъ Григоріи& Угинского тыхъ дѣбровъ дѣдича шведы три цѣрки его вз&ли в неволю з замкѣ До(м)бровского сама imc.pani Oginska hetmanowa litewska жона Григоріи& Угинского гетмана литевского а(ж) по(д) Бесча(д) ѳнхала”; арк. 159 зв.: “Рокѣ бѣжо айѣі м(с)ца ѳнварі дн& ѿ на ѳты(х) трехъ ѳтителеи преставилсѣ ѳценныи іерей Василіи Копыстенскіи презвитеръ веси Дѣбровы намѣсникъ Бѣрецкіи”; там само: “Едного часѣ тойже іерей Василіи Копыстенскіи за живота своего вѣдѣчи попомъ в Дѣбровѣ где церковъ была зѣндована храмъ ѳтой мѣченици Параскеви ѿмѣнилъ и ѳстановилъ авы на пр(о)рка Іліи бывалъ празникъ и ѿпѣсть за що одной ночи гды былъ в Перемышлю з капланами иншими на соборѣ ночѣючи такое мѣлъ вѣденіе ко вы его вила кресто(м) ѳта& мѣченица Параскеви же жъ гва(л)тѣ вночи воалалъ на що иншии дѣховныи которіи з ни(м) ночовали велми дивовалисѣ а внѣ вчѣтившисѣ ѿ сна ледво живыи повѣдалъ имъ тоє виденіе &кое наво снѣ малъ и &ко змо(р)дованныи избитыи былъ хресто(м) ѿ ѳтой Парасковы”; арк. 1 зв.: “Рокѣ бѣжого айѣла. Пошла замѣжъ имосцѣ панѣи Угинска старосцѣна Мсцѣвовска по(д)столѣна литовска за [его]мосцѣ пана Бернарда Го(з)доцкого старостѣ Брезѣнскокого в Люблинѣ”; арк. 9 зв.: “Рокѣ бѣжо айѣла в второкъ свѣтлыи по пасцѣ преставилсѣ ѳценныи іерей Самѣелъ Манѣвскіи презвитеръ парахуальныи веси Воло(д)жа”; там само: “Рокѣ тогожъ м(с)ца юнѣ вдывралъ поповство волоцкое повто(р)нѣмъ разомъ по невоцикѣ ѿцѣ Самонѣ велебныи ѿцѣ Павелъ Свѣдинскіи синѣ велебного ѿца івана презвитера веси Терновецѣ”; арк. 283 зв.: “Рокѣ бѣжо айѣла преставилсѣ раба бѣжи& Маріи& Кѣдлиха Кравчиха стара волоцка мѣла лѣтѣ сѣмдесѣтъ”; там само: “Рокѣ айѣі м(с)ца апрілѣ дн& кѣ затмниѣ было в патницѣ в самое полѣдне три части го см затмнило ено четверта была зоста(ла) тогошъ рокѣ рокѣ былъ зын пшеница была по золотыхъ кѣ &чмѣнь былъ по золотыхъ сі сѣмѣшка была по золотыхъ ѿ люди много померло сторонамъ богатыхъ и оубогихъ на те(н) ча(с)”; там само: “рокѣ айѣк мца іюла днѣ ѿ крестилсѣ младенецъ Андрей іереѣ івана Манавско(го) презвитера дѣбровского. ѳтецѣ хресн[ын] Никола(и) Голикъ Анна іереѣ Стефана &ворницкого matka хресна”; на внутрішньому боці верхньої дошки оправи запис кінця XIX – початку XX ст. олівцем: “зъ Семушевки”, нижче чорнилом:

“Семушова”; там же приклеєно невеликий аркуш зі штампом “Бібліотека гр.-кат. капітули в Перемишлі. Ч. 85 інв.” та записом олівцем “Уч. Еванг. зь Яворника 1637.. Поровнай Ев. Уч. зь Троснянця Рук. I. F. 12 такожь друге зь Яворника Рук. I. D. 3”. На сторінках рукопису штамп “Biblioteka Narodowa”.

Бібліографія: Rekopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce... – S. 151 (опис); *Janów J. Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich...* – S. 303 (згадка).

Мікрофільм: mf BN 15439.

П-15

Євґліє оґчитє(л)ноє

1646 р., село Явірник

переписувач Іоан Гаврилевич Бабицький,

ієрей Явірницький

НБВ, Акс 2783

Ст.-укр.; 2° (30,5 × 18); 141 арк. (140 + 1 непаг.).

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В (?), містить проповіді до 11 н. після П'ятдесятниці, решту тексту втрачено.

Матеріал письма: папір із водяними знаками *сокира* в гербовому обрамленні (Каманін, Вітвицька № 580: 1639–1640 р.), *подвійна ліля* (там само № 628: 1643 р.)

Письмо: недбалий півустав, кількість рядків на сторінці різна; збереглася нумерація зшитків (по 8 аркушів) та аркушів (пропущено арк. 76); охоронний аркуш без пагінації.

Художнє оформлення: на арк. 1 – рамка чорнилом, у яку вписано заголовок книги; заставки (3); на арк. 2 плетінчаста, на арк. 10, 63 друкарського типу, всі виконані чорнилом та кіновар'ю; ініціали високі з рослинними елементами кіноварні; заголовні літери виконані кіновар'ю та чорнилом; заголовки нескладною в'яззю.

Оправа нова, картонна.

Стан: арк. 1, 63 пошкоджені по зовнішньому полю з утратою тексту; арк. 4, 129 обрізано по зовнішньому полю без втрати тексту; арк. 1, 2, 7, 23 значно забруднені; на зовнішньому полі арк. 31–34 наскрізна дірка; деякі аркуші доклеєно по полю смужками паперу; чорнило місцями роз'їло папір, кіновар зблякла; корінець у місці згину пошкоджений комахами, особливо зсередини.

Провінієнції та маргіналії: на арк. 1–1 зв. запис у рамці, півуставом: “[...] євґліє оґчитє(л)ноє книга зовемал ѿ всѣ(х) четьре(х) єв(г)листо(в) исписана и всѣми єтими и ѿ многы(х) бѣж(с)тве(н)ны(х) писаныи [испи]сана веси & ворникоу в дѣдинѣ ... м(л) пана Казимѣра Кр...ного хорѣнжича гали(ц)ко(г) [при] храмѣ с(т) вє(л)м(ч)нка Доми[трїа]. в лѣ(т) ѿ съ(з)данїѣ мира зѣрѣа а ѿ ро(ж) хва аѣмѣ [...] & іѡ гаврилеви(ч) ваби(ц)кїи першни вѣ ієреу(х) & ворнички(и) [к]нигоу выпи(с)а(л) рѣкою сво[єю] вла(с)ною троудолює(м) свои(м) и накладо(м) своимѣ вла(с)ным [вол]но ємоу єи продати & ко свое [...]”; на арк. 140 зв. печатка “*Ex Bibliotheca I. Snigurski Eppi P. SS.*”; на внутрішньому боці верхньої дошки оправи екслібрис (наклейка) “*Ex Bibliotheca-Capituli Ritus graeco-catholici Premisliensis*” із номером Рук. I. Д. 3; на охоронному аркуші штамп “Бібліотека гр.-кат. капітули в Перемишлі. Ч. 82. інв.”; на сторінках рукопису штампи “Biblioteka Narodowa”; на корінці – наклейка з номером “82”; на сторінках рукопису – численні проби пера, записи молитовного й афористичного (арк. 46 зв.) змісту; на охоронному аркуші записи рукою А. С. Петрушевича.

Бібліографія: Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce... – S. 148 (опис).
Мікрофільм: mf BN 90362.

П-16

Єв(г)ліє оучитє(л)ное
 друга чверть XVII ст.

НМЛ, Ркк 44

Ст.-укр.; 2° (30×19,7); 339 арк. (I+337+II), без початку та кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція Б.

Матеріал письма: папір із водяним знаком сокира (Лауцявичюс № 1711: 1638 р.), подвійна лілія (Лауцявичюс № 2204: 1637 р.)

Письмо: півустав, букви прямі, високі, дбайливо виписані; на сторінці по 22 рядки.

Художнє оформлення: заставки (3) на арк. 3, 4, 121 концентричні кола з плетінкою, контурні кіноварні; ініціали тонкі кіноварні, іноді з рослинними елементами; заголовки виконані нескладною в'яззю.

Оправа (XVIII ст.): дошки у світлій свинячій шкірі, прикрашеній рольковим тисненням та штампами; на обох кришках середники зі зображенням Розп'яття; зріз книги пофарбований червоною фарбою; збереглася верхня застібка та елементи нижньої.

Стан: арк. I, II – охоронні; деякі аркуші у місцях розривів підклеєні прозорим папером, арк. 97 розірвано у нижній частині; арк. 336, 337 зім'яті.

Провінієнції та маргіналії: на арк. 3–20 скорописом XVIII ст.: “Єв(г)ліє оучитєлнає // спєртає за злоты(х) ѿ катедр(л)ни на Кеменѣ еп(с)пскіи за квѣто(м) показаны(м) // 8 рокѣ аѣзї анѣарїє дна є водовераны(м) на соборѣ в дѣкли его мосцѣ ревизоро(м) // приказано та(м)же ѿцѣ намєсникѣ скл(р)скомѣ // жебы ты(и) гроши были злотѣ в смѣ // ѿданы зара(з) а зара(з) то(и)же ча(ст) ѿцѣ Василиєви презвитєрови малого // вислочка на цю сѣ поди(и)мови(л) та(к)же // ѿцѣ Василь скл(р)скіи на то(и) ча(с) вѣдѣчи // намисни(к) &слискии же ѿда(ст) зѣпе(л)ны(х) злоты(х) в смѣ // наза(д) до рѣкѣ ѿцѣ вислочкомѣ Василиєви // а не ѿда(с) тыѣ книга за тоє при гаречтѣ зостаєсѣ // зновѣ повтєрне. на соборѣ еп(с)пкомѣ // за того(ж) рокѣ аѣзї кате(д)ра(л)нымѣ в дѣкли // мѣстѣ(л) ле(м) ѿдати зло(т) і а то списарски(м) и ревизорски(м) рахѣчи // ѿ про(ч) ко(ш)тѣ инши(х) на еп(с)па та(м)же вѣдѣчи(х) // мовили 8 тоє в очі намискови // же за сво(и) власны(и) гроши поди(и)мова(л)сѣ намисникѣ Камѣна еп(с)кпови дати // а не дѣховны(х) гроши на то брати на цюса по(д)писѣє Васи(и) пре(з)витє(р) вислочки(и)”; на арк. 91 зв. – 93 скорописом XVII ст.: “Сию книгу кѣпилъ рабѣ вжи(и) презвитєрѣ // попѣ склѣрѣски анѣдри. за тринацѣть золотыѣх // што вѣнно было на тѣмѣ попѣвствѣ цю вини были на тѣмѣ // попѣвствѣ (!) церковныхѣ пенїази”; на нижній дошці оправи приклеєно фрагмент аркуша із записом XVIII ст., прочитується: “Antony Michalski odebrałem od wu& Porawickiego z Poty porsky 1723”; до верхньої дошки оправи приклеєно фрагмент аркуша із записом скорописом XVIII ст.: “Воске(х) еси архїерею в цѣркѣ бїтѣ вы(ш)нѣ хѣтѣ мен же(р)тѣмѣ сотворити гд(с)вї в твои(х) же в лю(д)ски(х) невѣждєствїи(х) нѣ потцисѣ пѣслѣ и(х)ти г(с)пдѣ да ўслиша(в)ши г(с)дѣ гла(с) мѣтѣ твоєѣ и дарѣ(т) велики(м) пре(о)мѣ нши(м)ѣ навороті повѣдѣ

ѣтѣши(м)ъ патри&(р)хо(м) и прѣвсцѣ(н)икъ(мъ) архипи(с)помъ и епи(с)кпо(м)ъ мирность со здравіе(мъ) иноко(м) житее безгрѣшноє и всѣм православыи(м) хр҃ти&но(мъ) миръ и вели(кѣ) мл(с)тъ” ; на арк. 1, 119, 259 печатка “*Печать цѣного мѣзел во Львовѣ*”; на внутрішньому боці верхньої дошки оправи написи: “F 44”, нижче: “№ 44” та сучасні номери “Ркк 44 KB-44/500802”.

Примітка: згідно із Книгою вступу, рукопис надійшов від священника Вахняника зі Суровиць.

П-17

[Учительне Євангеліє]
перша половина XVII ст.

НБВ, Акс 2755

Ст.-укр.; 2° (31,5 × 19); 375 арк.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція В; крім читань, характерних для цієї підредакції, на арк. 265–267 вміщено читання на преподобного Сави.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *сокира* (Лауцявичюс № 1711; 1638 р.).

Письмо: недбалій півустав з елементами скоропису, на сторінці 28 рядків.

Художнє оформлення: на арк. 5, 219 заставки рослинного характеру кіновар’ю та чорнилом; ініціали тонкі з рослинними елементами кіноварні; заголовні літери кіноварні.

Оправа: дошки, обклеєні “мармуровим” папером; хребет і наріжники шкіряні.

Стан рукопису: порушено порядок аркушів, потрібно: ... 352, 355, 356 ... 370, 353, 354 ... ; арк. 371–373 – фрагмент Мінеї початку XVII ст. (?); арк. 271–273 меншого розміру (28 × 15,3).

Провінісції та маргіналії: на арк. 267 зв. скорописом XVIII ст.: “**Іере(н) Лев(н)ти(н) Волѣ Кривецкон**”; численні проби пера, записи молитовного змісту XVII–XVIII ст. На арк. 4 зв. “**Пѣснь о ст(р)сти христіанскои. Плачуща и ѹжасаю егда ѡ(н) часъ помышлаю. Кди приде(т) судиа правии в бѣжственои своєи славе [...]**”; на арк. 375 зв. реєстр складчини 1695 р., згадано 29 осіб; на охоронних аркушах запис вступу “20.07.1929”, без припису попереднього місця збереження рукопису; на внутрішньому боці верхньої дошки оправи екслібрис (наклейка) “*Ex Bibliotheca-Capituli Ritus graeko-catholici Premisliensis. Рук. I, С. 14*”; на верхньому охоронному аркуші штамп “*Библиотека гр.-кат. капитули в Перемишлі. Ч. 79 инв.*”; там само, а також на арк. 374 зв. штамп “*Ex Bibliotheca I. Snigurski Eppi P. SS.*”; на сторінках рукопису штампи “*BN – Biblioteka Narodowa*”.

Бібліографія: *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...* – S.147 (опис).

Мікрофільм: mf BN 15366.

П-18

[Учительне Євангеліє]
перша чверть XVII ст.

ЗКМ, І-452

Ст.-укр.; 2° (29,5 × 19); 215 арк., без поч. і кінця.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція Б; початок утрачений, від нед. Квітної.

Матеріал письма: папір із водяними знаками *ріжок*, *сокира*, *корона* в гербовому обрамленні, *герб Любіч*, *колосся*.

Письмо: недбалий півустав кількома почерками без чіткого розмежування; на стор. по 22 рядки.

Художнє оформлення: ініціали тонкі, високі з рослинними елементами кіноварні, іноді зі вкрапленнями чорнилом; заголовні літери кіноварні.

Оправа: картон у колєнкорі.

Стан: папір зазнав дії вологи, потемнів, струхлявів, від арк. 136 – темні плями на нижньому полі; чорнило місцями пропало папір, букви “висипалися”; арк. 1 зім’ятий, прорваний, із розривами по полю; арк. 14, 110 обрізано по полю (без утрати тексту); арк. 86, 188 збереглися фрагментарно; на сторінках рукопису численні плями від воску.

Провіснїції та маргіналїї: на арк. 45 олівцем старий номер (?) *I-MP*; проби пера (на арк. 210 зв. запис курсивом XVIII ст.: “**Єне писал Васи(л)ін**”), записи молитовного змісту (на арк. 93 зв.–94 датовані 1628 р.); на арк. 109 зв. запис скорописом XVIII ст.: “**Из села іво(р)дове(ц) и(з) де(р)жавы похотѣн&**” (?); на арк. 94 зв. – помітка 60-х років XX ст. чорнилом; на сторінках рукопису підкреслення та помітки, пов’язані з опрацюванням рукопису.

П-19

Єв(г)ліє Ѹчителное
перша чверть XVII ст.

ЗКМ, Арх 8466

Ст.-укр.; 2° (29,5 × 18,5); 312 арк. (I + 311).

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, редакція Б.

Матеріал письма: папір із водяним знаком *сокира*, на охоронному аркуші – *чаши*.

Письмо: півустав, літери дбайливо виписані; на сторінці 25 рядків, на початкових аркушах – 31 рядок.

Художнє оформлення: заставки (2): на арк. 5, 6 плетінчастого характеру кіноварні; ініціали тонкі з рослинними елементами та заголовні букви кіноварні; кіновар; заголовки виконано нескладною в’язю.

Стан: у всьому рукописі по краях аркушів – темні масні плями; приблизно від арк. 205 під дією неякісного чорнила папір потемнів, букви місцями “тріснули”; арк. 1–4 надірвані по бічному полю, арк. 4 відокремлений від блоку книги, арк. 5 забруднений; на арк. 267 дірка; значні пошкодження кінцевих аркушів: розриви через усю сторінку, пом’яття, надриви по краях, папір “викрушився”, деякі аркуші відокремлені від блоку книги, роз’єднані; частина аркушів підклеєна смужками розмальованого деревориту; арк. I – охоронний пізнішого часу, пошкоджений; збереглися фрагменти форзаців (без пагінації).

Провіснїції та маргіналїї: на арк. 95 зв.–99 скорописом: “[...] сню книгѸ єв(г)ліє Ѹчителное кѸпиль бѸцны(н) ієрен Василь Ферковичъ рокѸ ѿѸлѣ”; на арк. 6–8 власницькі записи скорописом XVIII ст.: “и свѸтого дѸха сню книга зовема єв(г)ліа оѸчителное кѸпиль равъ вожнї єре Василь Задра...гїи [запис частково витерто] за спасенїи за ѸпѸщенїи”; на арк. 272–273 скорописом XVIII ст.: “[...] сню книгѸ кѸпи(л) равъ бѸжїи ієрен григорїи ... [закреслено, іншою рукою написано Василїи] изъ женою изъ чады”; на арк. I–I зв. записи XVIII ст. переважно господарського змісту (відчитати важко), зокрема, на арк. I: “**В** вывш ѿѸѸѸ ... до(в)же(н) бѸ вонашѸ фѸли(к) си(м)ко Ѹ ма(р) данилѸ Ѹпенга дѸ зол... вакѸл&нѸ андрен їи вонаши симочко Ѹ в в[онаши] пѸпѸ дѸ вона(ш) за оѸчка (?) нѸме(ц) золотти(х) їи

іва(н) ї мар&(ш) ган ѓ ма(р)шѣ [...]” (далі нерозбірливо); на арк. I зв.: “Рє(с)терце(р)ковнои сѣмы с которо(н) естє(м) выда(л) на шбразы ї золоты(х) на зададо(к) (!) мал&р мар&а(ш) на пале(н)кѣ. пото(м) єї золо ... марови Доваро(ш) на фа(р)вѣ пото(м) ї золотн(х) Мнѣанло [взяв] пото(м) ѓ ма(р) а(н)дрє(н) вз&(в) пото(м) є золотн(х) ма(н)тє(р) вз(в) ... фєдо(р) кѣ(з)ко за вино вѣда(в)[...]”; нижче “Бывемь оу ремицкогo пана шѣ рѣ ѡѣѣв м(с) апр”; на полях – проби пера, записи молитовного змісту XVIII ст., підкреслення олівцем пізнішого часу; на арк. 139 круглий штамп “Музейно-библиотечна коммисія т-ва Провѣта въ Ужгородѣ”; на арк. 311 зв. та на фрагменті нижнього форзацу – штамп і наклейка зі сучасним інвентарним номером: “ЗКМ 17263 / Арх - 8466”.

П-20

[Учительне Євангеліє]
перша половина XVII ст.
“Мідяницьке”

ЗКМ, I 433

Ст.-укр.; 4° (20 × 15,5); 396 арк. (I, II + 303 арк. + 252a) у конволюті.

Зміст: у збірнику вміщено частину читань учительного Євангелія перемишльського типу, редакція А, зокрема, проповіді від нед. Розслабленого до 10 нед. Всіх Святих (арк. 57–106), у перед- та післясвяття Воздвиження, Різдва Христового, Провсвіщення та неділю Праотців (арк. 156–170 зв., 175–179 зв.), на Різдво Христове, Обрізання, Богоявлення, Стрітєння, Благовіщення, Преображення, Успіння та Різдво Богородиці (арк. 180–213 зв.); текст зі значними втратами.

Матеріал письма: основний текст на папері з водяним знаком *олень*.

Письмо: півустав, на стор. 19 рядків.

Художнє оформлення: ініціали тонкі кіноварні, заголовні літери кіноварні.

Оправа: дошки у темно-брунатній шкірі; під покриттям помітно фрагменти шкіряного покриття ранішого часу.

Стан: аркуші зазнали значної дії вологи, про що свідчать темні плями на полях цілого рукопису; папір струхлявів, у місцях згину прорвався, чорнило місцями зблякло; арк. I, II – охоронні, збереглися фрагментарно, тримаються на нитці зшиву; сліди застіжки.

Провінієнції та маргіналії: на арк. II запис: “Єіє єв(г)ліє толкова(н)ное вы(ст) ... Лѣкы Чепекъ пароха мѣдѣнскогo порѣчи(л) его мнѣ при женѣ своєи Іваноу Сакалеви парохѣ Залѣскомѣ ѡѣпѣв іон& ѡ дн&”; запис дублюється латинською мовою на арк. 56 зв. з датою 1783 р.; на сторінках рукопису – численні проби пера та записи XVIII ст. молитовного змісту староукраїнською (на арк. 212 зв. запис 1791 р. “Андрєи Чопивєн сын оу Залѣжи”), латинською та угорською мовами.

Бібліографія: Микитась В. Давні книги Закарпатського краєзнавчого музею. Опис і каталог. – 1964. – С. 28 (№ 14); Русак Ю. Мѣдяницькое (Medenziensis) толковое евангеліє // Карпатскѣй свѣтъ. – 1929. – № 1 (11). – С. 422–425.

П-21

Єв(г)ліє ѣчитѣльное
середина XVII ст.

НБВ, Акс 2597

Ст.-укр.; 2° (28 × 18); 365 арк. (367 + 259a, при пагінації пропущено арк. 19, 31, 32).

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу, склад протографа – арк. 1–277 зв.; у списку вміщено також такі читання:

Слово на рож(д)єство г҃а нашего іс̄ х҃а (арк. 278);

Слово на вѣовленіє г҃а б҃а (арк. 286);

Поученіє на стрѣ(т)ніє г҃а б҃а єіса нашего (арк. 293);

Слово на б҃говѣщеніє (арк. 296);

Слово в є҃тон б҃ци (арк. 298);

[23.04] Слово є҃томꙋ м(ч)нкꙋ георгіѣ (арк. 300);

Слово є҃тмѣ м(ч)нкоꙋ георгіѣ томꙋ(ж) (арк. 306);

Слово врѣховны(м) ап(с)ло(м) петрꙋ и павлꙋ (арк. 307);

[6.08] На пресвѣтлоє превображеніє г҃а нѣшого іс̄ х҃а (арк. 315);

Исторіѣ в преставленіи пр(с)тѣи б҃ци (арк. 319);

[14.09] Днѣ є҃тго чє(с)ного и животворѣца(г) кр(с)тѣ г҃на (арк. 333 зв.);

[1.10] Исторіѣ в покроврѣ є҃то(н) б҃ци (арк. 340);

[14.10] Слово на прп(д)бни м(ч)нци п(а)расковіи (арк. 342 зв.);

[8.11] Сѣво(р) є҃тго архѣг҃ла миѡанла и гавриила (арк. 347);

[того самого дня] Сказаніє чюдєси великого б҃жїа архѣг҃ла миѡанла сѣбрано въ кра(т)цѣ (арк. 348 зв.);

Поучє(н)є кѣ хр(с)тїаномѣ (арк. 351);

[6.12] Чю(до) є҃тго ѿца нѣшого никола (арк. 351 зв.);

[того ж дня] Памѣ(т) є҃таго никола архієп(с)па мирліїнскогѣ (арк. 355);

Сло(в) є҃томꙋ николѣ чю(до)тво(р)цꙋ (арк. 361);

Поучє(н)є на вѣведеніє въ црѣвь прєчи(с)тѣя вл(д)чци нѣшеѣ б҃ци (арк. 362 зв.);

[29.08] Слово є҃тго и чє(с)ного пророка пр(д)тѣа кр(с)тѣ г҃на іѡв(н)сѣ(к)нове(н)є (арк. 365);

Казанє на воздвиженіє ч(с)тнѣаго кр(с)тѣа (арк. 11–14, дописано у кінці XVII ст.);

Казанє на стрѣтеніє г(с)днє (арк. 14 зв. – 18 зв., дописано у кінці XVII ст.)

Матеріал письма: основний текст написано на папері з водяним знаком *DRO-NOJOW BOTICZ*, утрачений текст дописано на папері з водяним знаком *Alle mode* (под. до: *Лауцявичюс* № 66: 1682–1683 р.).

Характер письма: основний текст написано пізнім півуставом з елементами скоропису, фрагменти пізнішого часу дописано курсивом; в основному тексті по 24 рядки на сторінці, у дописаному кількість рядків на сторінці різна, 25–29.

Художнє оформлення: на арк. 1 – невеликий бордюр із плетінчасто-геометричним орнаментом чорнилом; ініціали тонкі, іноді з рослинними елементами суриком; заголовні літери виконані суриком.

Оправа: дошки у шкірі, прикрашеній сліпим тисненням; на верхній дошці – тиснений середник зі сюжетом Розп'яття; покриття оправи надірване, хребет приблизно на 1/2 втрачений; збереглися фрагменти застібок.

Стан рукопису: сліди кількох непрофесійних реставрацій кінця XVIII ст., зокрема, дописано арк. 1–18, 30; пошкоджені аркуші з рукопису було використано при оправі, вони збереглися розрізненими уривками (без пагінації); рукопис забруднений, зазнав впливу вологи; чорнило місцями “роз’їло” папір, зблякло; арк. 1–18, 20–29,

310, 357–366 відокремлені від блоку книги, частина з них розшита; арк. 356, 367 тримаються на нитці зшиву.

Провісінції та маргіналії: на внутрішньому боці верхньої дошки оправи екслібрис (наклейка) “*Ex Bibliotheca-Capituli Ritus graeco-catholici Premisliensis*” із номером “*Рук I. Д. 7*”; там же штамп “*Бібліотека гр.-кат. капітули в Перемишлі. Ч. 71. інв.*”; на сторінках рукопису штампи “*Biblioteka Narodowa*”. На хребті наклейка з номером “71”; на арк. 363 зв. запис переписувача молитовного змісту, пошкоджений; на арк. 267 внизу запис XVIII ст. (?) курсивом “**ро(к) АХТЧ. Г.в. є(т). АТЧЄ.**”. На внутрішньому боці верхньої дошки оправи помітки кінця XIX – початку XX ст., що стосуються опрацювання рукопису.

Бібліографія: *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce...* . – S. 142 (опис); *Janów J. Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich...* . – S. 303 (згадка).

Мікрофільм: mf. 13951.

П-22

[Учительне Євангеліє]
середина XVII ст.

НМЛ, РКК 29

Ст.-укр.; 2° (30,0 × 18,0); 196 арк., без початку та кінця, неповний.

Зміст: учительне Євангеліє перемишльського типу.

Матеріал письма: папір із водяними знаками *подвійна лілія* двох варіантів (один – Каманін, Вітвіцька № 605: 1617–1650), *герб* у щиті.

Письмо: півустав, на стор. по 28 рядків.

Художнє оформлення: ініціали тонкі кіноварні, заголовні літери кіноварні.

Оправа: дошки, обтягнені темно-брунатою шкірою (верхня) та пергаментом (нижня).

Стан: рукопис двічі реставровано, обрізано по полю, початкові та кінцеві аркуші підклеєно білим (XVIII ст.) та прозорим папером (початку XX ст.); арк. 1–2 збереглися фрагментарно; незначні втрати тексту на арк. 165–172; арк. 135, 136 вклеєно іншим полем, утрати тексту між арк. 2–3, 3–4, 8–9, 162–163.

Провісінції та маргіналії: на арк. 1–50 укладний запис кінця XVII ст. нерозбірливим почерком згасаючим чорнилом; згадано місто Китайгород; на арк. 45–55 запис кінця XVIII ст. про купівлю книги о. Іоаном, парохом Бабинецьким за 8 золотих у о. Якова, пароха села Мукша.

На сторінках рукопису численні проби пера, записи молитовного змісту.

Бібліографія: *Janów J. Tłumaczenia i przeróbki z Postylli M. Reja w pouczeniach ruskich // Sprawozdania PAU. – 1947. – Т. XLVIII. – № 8. – S. 304 (згадка); Його ж. Tłumaczenia ruskie z Postylli M. Reja w ewangeliarzach kaznodziejskich XVI i XVII wieku // Sprawozdania PAU. – 1929. – Nr 10. – S. 319.*

Примітка: згідно із Книгою вступу, рукопис надійшов із Кривчі Долішньої.

П-23*

[Учительне Євангеліє]
XVII ст.
“УГЛЯНСЬКЕ”²⁷

²⁷ Сучасне місце зберігання рукопису не встановлено. Відомо, що у 1926 р. його придбав Ю. Яворський і він зберігався у приватній збірці дослідника (див.: *Яворский Ю. Новья рукописныя находки ...* . – С. 44).

Ст.-укр.; 2° (25 × 13); 188 арк.

Зміст: рукопис містить частину читань учительного Євангелія перемишльського типу, редакції В, зокрема, євангельські читання та проповіді у нед. Сліпородженого (арк. 122–125 зв.), 9–32 другої нед. після П'ятдесятниці (арк. 34 зв.–102), у нед. перед Воздвиженням, на Воздвиження, на Покрову Богородиці, Арх. Михаїла, Св. Миколая, нед. перед Різдом Господнім, на Різдво Господнє, нед. після Різдва Господнього, на Обрізання Господнє, нед. перед Просвіщенням, на Богоявлення, нед. після Просвіщення, на Стрітіння Господнє, Благовіщення, Преображення, Успіння Богородиці, на Св. Іллі, читання про страшний суд і пояснення десяти Божих заповідей.

Бібліографія: Яворский Ю. Новыя рукописныя находки... – С. 41–55.

Список скорочень:

ЗКМ – Закарпатський краєзнавчий музей;

ЛНБ – Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України у Львові;

НБВ – Національна бібліотека у Варшаві;

НБС – Національна бібліотека ім. Сечені в Будапешті;

нед. – неділя.

**THE TEXT STUDY OF THE UKRAINIAN SCHOLASTIC GOSPELS OF
THE SECOND PART OF THE 16th – THE BEGINNING OF THE 17th
CENTURIES *PEREMYSHL'* TYPE**

Halyna CHUBA

Jagiellonian University,

3, Mickiewicz Avenue, Kraków, 31-120, Poland, tel. (48-012) 634-24-81

The texts of the scholastic Gospel of the Peremyszl' type are analyzed in the article. Initially they comprised only Sunday sermons, but later the collection expanded to include all major Masses of the liturgical annual cycle, namely the preaching on holidays and on memorial days of most honorable saints, some religious rites, dogmatic, eschatological, and catechetical readings.

Key words: scholastic Gospel, homiletics, text study, manuscript.

Стаття надійшла до редколегії 20.01.2005

Прийнята до друку 26.12.2006